

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA RUSKÉHO A FRANCOUZSKÉHO JAZYKA

PROSPER MÉRIMÉE: „CARMEN“. DÍLO JAKO INSPIRACE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kateřina Cízlová

Francouzský jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PhDr. Sylva Nováková PhD.

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni 13. dubna 2015

.....
vlastnoruční podpis

Děkuji paní PhDr. Sylvě Novákové, Ph.D. za odborné vedení a rady při zpracování diplomové práce a operní pěvkyni a představitelce Carmen Janě Foff Tetourové za poskytnutý rozhovor.

ZDE SE NACHÁZÍ ORIGINAL ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE.

OBSAH

ÚVOD	2
1 CARMEN JAKO DÍLO	4
1.1 PROSPER MÉRIMÉE	4
1.1.1 Život	4
1.1.2 Dílo	5
1.2 LITERÁRNÍ PŘEDLOHA CARMEN	9
1.2.1 Inspirace a okolnosti vzniku	9
1.2.2 Rozbor a obsah díla	10
1.2.3 Postavy	15
2 CARMEN JAKO INSPIRACE	18
2.1 FENOMÉN CARMEN	18
2.2 OPERA	19
2.2.1 Georges Bizet	19
2.2.2 O opeře, okolnosti vzniku	20
2.2.3 Rozdíly v obsahu opery a knižní předlohy	22
2.2.4 Libreto	24
2.2.5 Hudební zpracování	27
2.3 BALET	28
2.3.1 Carmen-Suite (1967)	29
2.3.2 Carmen (1992)	30
2.3.3 Carmen ou la Tragédie de don José (1997)	30
2.4 ČINOHRA	31
2.4.1 Studio Ypsilon: Carmen nejen podle Bizeta (1968)	31
2.5 MUZIKÁL	33
2.5.1 Hudební divadlo Karlín: Carmen (2008)	33
2.5.2 Divadlo Na Fidlovačce: Carmen (2003)	35
2.6 FILM	36
2.6.1 Carmen (1983)	37
ZÁVĚR	38
RESUMÉ	39
SEZNAM ZDROJŮ A LITERATURY	40
PŘÍLOHY	I

Úvod

Co si lze představit pod jménem „Carmen“? Znalci literatury si pravděpodobně vybaví francouzskou novelu Prospera Mériméeho, divadelní odborníci některé baletní nebo činoherní představení, příznivci kinematografie si vzpomenou na filmové zpracování. Většinu z nás ovšem na prvním místě napadne proslulá opera Georgese Bizeta, možná si dokonce vybavíme obraz krásné cikánky zpívající energickým mezzosopránem slavnou Habaneru. Všechny tyto odpovědi jsou správné, Carmen se totiž skrývá v každé z nich.

Příběh cikánky Carmen a jejího milence, vojáka Dona Josého, se zrodil v roce 1845 z pera francouzského spisovatele Prospera Mériméeho. Vypráví příběh osudového a vášnivého vztahu mezi počestným vojákem a nespoutanou, divokou cikánkou, jejíž nezkrotná touha po svobodě se pro oba stala fatální. Tento archetypální příběh nerovné lásky, která je tak silná, že dokáže i zabít, se stal inspirací pro nespočet tvůrců, kteří jej přetvořili nejrůznějšími uměleckými prostředky – hudbou, tancem, obrazem či slovem.

Příběh Carmen a dona Josého se stal všeobecně známým díky opernímu zpracování francouzského skladatele Georgese Bizeta. Tato neobyčejně krásná a slavná opera byla také důvodem, proč jsem si téma „Carmen“ zvolila pro bakalářskou práci. Jako milovnice hudby a studentka klasického zpěvu na konzervatoři jsem hledala téma, v němž by se snoubil můj zájem o francouzský jazyk a literaturu a o hudbu. Carmen, v celé své významové šíři, takovýmto interdisciplinárním tématem bezesporu je.

Cílem této práce je představit původní novelu Prospera Mériméeho a nejrůznější umělecká díla, která se literární předlohou Carmen inspirovala. Práce si neklade za cíl předložit vyčerpávající seznam všech uměleckých parafrází Carmen, ale snaží se představit výběr inspirací z co nejširšího okruhu forem umění a srovnat jednotlivá zpracování příběhu s původní literární předlohou, přičemž hlavní důraz bude kladen na zobrazení postavy Carmen a dona Josého a obměny základní dějové linky.

První část práce se soustředí na Carmen jako literární předlohu. Počáteční kapitola je věnována autorovi novely, Prosperu Mériméovi, jeho životu a dílu. Druhá kapitola se zabývá literární analýzou novely – nejprve představujetvůrčí podněty pro napsání novely a okolnosti jejího vzniku, poté se podrobně věnuje dějové lince příběhu a nakonec charakteristice hlavních postav Carmen a dona Josého.

Druhá část práce pojednává o uměleckých dílech, jež byla inspirována literární předlohou Carmen. Úvodní kapitola se pokouší objasnit podstatu fenoménu Carmen, tedy příčinu

neutuchajícího zájmu o příběh Carmen. Následující kapitoly se zabývají jednotlivými uměleckými parafrázemi Carmen podle druhů umění. Pozornost je věnována zejména slavné opeře a jejímu autorovi Georgesu Bizetovi. Seznámíme se s okolnostmi uvedení opery na scénu, s operním libretem, jeho odchylkami od literární předlohy a s hudebním zpracováním. Po podrobném seznámení s operou budou představeny vybrané baletní, činoherní a muzikálové inscenace inspirované Carmen, zejména z tvorby českých divadel. V neposlední řadě bude zmíněna i filmová tvorba.

Součástí bakalářské práce jsou i přílohy, které ilustrují pestrost tématu Carmen. Obrázkové přílohy znázorňují vizuální zpodobnění Carmen v nejrůznějších divadelních inscenacích či filmech. Výběr významných uměleckých děl inspirovaných novelou Carmen představuje i ty umělecké parafráze, jež nebyly v textu zmíněny. Výrazným obohacením práce je rozhovor s operní pěvkyní Janou Foff Tetourovou, která v opeře Divadla J. K. Tyla v Plzni zpívala samotnou roli Carmen.

K vytvoření práce bylo využito řady rozličných pramenů. První část práce vychází převážně z knižních zdrojů – ze studií o francouzské literatuře a ze samotné novely Prospera Mériméeho. Cenným zdrojem informací byla předmluva Jeana Balsama k francouzskému vydání novely z roku 1996. Informační zdroje pro druhou část práce zahrnují nejrůznější média – od divadelních programů, přes internetové kulturní rubriky až po audiovizuální záznamy jednotlivých uměleckých zpracování.

Tato bakalářská práce, předkládající ucelený přehled tohoto významného kulturního fenoménu, je určena nejen zájemcům o dané téma, ale poslouží i jako výchozí materiál k výuce pro učitele francouzského jazyka a literatury.

1 CARMEN JAKO DÍLO

1.1 PROSPER MÉRIMÉE

1.1.1 ŽIVOT

Francouzský prozaik, dramatik a autor slavného příběhu Carmen se narodil 28. 9. 1803 v Paříži do umělecké rodiny. Mériméovo smýšlení a hodnoty byly předurčeny výchovou v duchu osvíceneckých a republikánských idejích. Na přání rodičů vystudoval práva, ale právnické kariéře se nikdy nevěnoval, v době Restaurace odmítl i nabízenou diplomatickou pozici. Od mládí se stýkal s kruhy svobodomyšlné romantické literární mládeže, v nichž se rozvinul jeho zájem o literaturu, ale také o výtvarné umění, filologii nebo archeologii. V kroužku spisovatele a kritika Étienne Delécluze poznal spisovatele Stendhala, a ačkoliv byl o dvacet let mladší, stal se jeho přítelem.¹

V roce 1830, tedy v období červencové revoluce, kterou spisovatel s potěšením uvítal, se vydal na svou první cestu po Španělsku, která v něm probudila doživotní vášeň pro tuto zemi a její kulturu. Nedlouho po červencové revoluci vstoupil Mérimée do politického života. Stal se tajemníkem několika ministrů, ovšem společenský a politický vývoj po revoluci postupně zesiloval jeho nedůvěru ve smysluplné politické konání a stupňoval jeho sklony ke skepticismu. V roce 1834 vyměnil politickou kariéru za pozici inspektora historických památek. Náplň a poslání této funkce mnohem více odpovídaly Mériméově povaze, znalostem i schopnostem a zároveň jej udržovaly dostatečně daleko od přímého politického života. Během dvaceti let své činnosti se podílel na záchraně množství historických objektů.² Na svých cestách po Francii, ale i po Itálii, Španělsku, Řecku či Malé Asii se věnoval studiu historie a archeologie a sbíral náměty pro své novely. Své poznatky z cest sepsal v řadě odborných a cestopisných pojednání, např. v zápiscích z cest po Korsice, jižní a západní Francii, studiích o středověké architektuře, výtvarném umění, literatuře či dějinách Římské říše, Španělska a Ruska. Jeho zájem o starší francouzskou

¹ DOLEŽALOVÁ, Pavla et al. *Slovník francouzsky píšících spisovatelů: Francie, Belgie, Lucembursko, Švýcarsko, Kanada, Maghreb a severní Afrika, "Černá" Afrika, Libanon, oblast Indického a Tichého oceánu*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-130-2.

² FISCHER, Jan. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. stol. 3. díl, Od 30. let do současnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1979.

literaturu vyústil ve vydání děl renesančních autorů Agrippy d'Aubigné a Brantôma. V roce 1844 se Mérimée stal jedním z „immortels“³ čili členem Francouzské akademie.⁴ V posledních dvaceti letech svého života, prožitých za druhého císařství, zanechal Mérimée psaní a věnoval se spíše budování svého společenského a politického postavení. V důsledku přátelských vztahů s císařovnou a její španělskou rodinou propůjčil své jméno i umělecké schopnosti službám nového režimu a stal se dvorním spisovatelem císařského dvora. V této době se také vrátil k politické kariéře, stal se senátorem a i přes snahu o zachování nezávislého pohledu vystupoval jako podporovatel politiky Napoleona III. Za posledních dvacet let svého života napsal pouze tři drobná díla, která ovšem ani zdaleka nedosahovala kvality prací z vrcholných let jeho tvorby. O to více se věnoval propagaci ruské literatury, zejména překladu děl realistických autorů. Mérimée zemřel 23. 9. 1870, nedlouho po pádu druhého císařství.⁵

1.1.2 Dílo

Prosper Mérimée je znám zejména pro svou novelistickou tvorbu, bývá dokonce označován za mistra novely a jejího předního představitele v 19. století.⁶ Jeho tvůrčí schopnosti se ovšem uplatnily i v dalších literárních žánrech.

Mériméova tvorba se nedá jednoznačně zařadit do určitého uměleckého směru. Jeho dílo se ocitá mezi klasicismem, liberálním romantismem a kritickým realismem, Mérimée tak zaujímá mezi spisovateli 19. století zcela specifickou pozici.⁷ Za klasicistní prvek v Mériméově díle se považuje vliv osvíceneckého racionalismu, který se projevuje v jeho ateistickém přístupu a otevřeném protiklerikánství. Vlivy romantismu nalézáme zejména ve výběru prostředí. Mérimée zpravidla hledal inspiraci mimo Francii v exotičtějších krajinách, např. na Korsice nebo ve Španělsku, v prostředí cikánů či banditů, nebo v minulosti. Mnohé Mériméovy postavy jsou typickými romantickými hrdiny –

³ Označení „immortels“ (česky „nesmrtelní“) se používá pro členy Francouzské akademie, protože jsou do Akademie voleni doživotně.

⁴ DOLEŽALOVÁ, Pavla et al. *Slovník francouzsky píšících spisovatelů: Francie, Belgie, Lucembursko, Švýcarsko, Kanada, Maghreb a severní Afrika, "Černá" Afrika, Libanon, oblast Indického a Tichého oceánu*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-130-2.

⁵ FISCHER, Jan. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. stol. 3. díl, Od 30. let do současnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1979.

⁶ KOPAL, Josef: *Dějiny francouzské literatury*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1949.

⁷ tamtéž⁶

individualističtí rozervanci, kteří sice nežijí podle společenských pravidel a konvencí, ale jsou morálně čistí a hledají vyšší smysl a pravdu. Realismus se projevuje zejména ve spisovatelově objektivním stylu a v realistické typizaci postav jako silných jedinců bojujících proti společnosti. O Mériméově díle by se obecně dalo říci, že pracuje s romantickými prvky a motivy, které jsou ovšem podrobeny racionální analýze.

Mériméovo dílo se dělí na tři tvůrčí období:

- 1) období románové a dramatické tvorby, vytvořené za restaurace a laděné v opozičním duchu (významná díla: *Divadlo Kláry Gazulové*, *Jacquerie*, *Kronika z doby vlády Karla IX.*),
- 2) vrcholné období novely ve třicátých a čtyřicátých letech (významná díla: *Etruská váza*, *Dvojí omyl*, *Tamango*, *Colomba*, *Carmen*),
- 3) pozdní období za druhého císařství věnované překladu a propagaci děl ruského realismu.⁸

Své literární snažení započal Mérimée mystifikátorským kouskem *Divadlo Kláry Gazulové* (*Théâtre de Clara Gazul*, 1825), jež bylo souborem 22 kratších her, které vydával za dílo neexistující španělské herečky. Mérimée zde poprvé použil cizokrajný rámec, v tomto případě španělský, pro kritiku soudobé francouzské společnosti, provedenou navíc v parodickém duchu. V polemice se současností, ovšem ve vážnějším duchu, pokračoval Mérimée i ve svém dramatu *Jacquerie, scény z doby feudalismu* (*Jacquerie, scènes féodales*, 1828) odehrávajícím se v době středověkých selských povstání. Autorovi se podařilo věrně zobrazit společnost konce 14. století a vztahy mezi příslušníky jednotlivých sociálních vrstev, ale zároveň reagovat i na soudobou politickou kulturu a literární diskuse. *Jacquerie* se stala ojedinělým pokusem o realistické drama, oponující jak klasicismu, vyžadujícímu přesnou dramatickou formu, tak i romantismu a jeho melodramatičnosti, která v té době ovládala literární kulturu.

Vedle novelistické tvorby je bezesporu vrcholem Mériméova díla historický román *Kronika z doby vlády Karla IX.* (*Chronique du règne de Charles IX*, 1829). Mérimée se vrací do období soupeření katolíků a protestantů, které vyústilo ve vyvraždění protestantských hugenotů během Bartolomějské noci. Kniha je studií atmosféry a povahy

⁸ FISCHER, Jan. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. stol. 3. díl, Od 30. let do současnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1979.

doby, tehdejších vztahů a mravů, jejichž nesoulad vyústil v bartolomějské vraždění. Přestože jde o historický román, Mérimée jej opět konfrontuje se svou současností. Po jazykové stránce zde Mérimée vybrušuje svůj jazykový styl typický dynamičností a uměním zkratky a činící z něj budoucího mistra novely. Dovede vystihnout charakter postav bez zdlouhavé charakteristiky, jemným náznakem či typickou drobností. Děj posunuje pomocí dialogu jasně dopředu, nezachází do zbytečných odboček ani nezatěžuje text přebytnými ozdobami. Jeho jazyk je zhuštěný, logicky přesný, nepatetický a zdánlivě neosobní, přesto lze ale pod povrchem vycítit kritický a sarkastický tón.⁹

Přes Kroniku z doby vlády Karla IX. se dostáváme k Mériméově vrcholné novelistické tvorbě. Žánr novely, soustředící se na jednu dějovou linku, která je dramaticky vystupňována až v závěrečnou pointu, koresponduje s jeho věcným stylem více než povídka, v níž nedochází k vývoji postav, či rozsáhlý román, jenž se nadržuje pouze jedné dějové lince.¹⁰ Mérimée dokáže na omezeném prostoru rozehrát strhující drama, do příběhu ale osobně nezasahuje a je zdánlivě nepřítomen. Jako prostředek pro rozehrání dramatického příběhu používá Mérimée svůj typický jazyk, v němž má každá věta své přesné místo a v němž zároveň není ani slovo navíc.

Mériméovo novelistické dílo lze rozdělit podle prostředí, v nichž se příběhy odehrávají. První skupinou jsou novely ze současné Francie, ve kterých Mérimée vyjadřuje své pohrdání k soudobé francouzské společnosti. Novela *Etruská váza* (*Le vase étrusque*, 1830) je obžalobou společnosti, která nutí člověka nasazovat si neupřímnou masku a zakrývat své city.¹¹ Hlavní postava Gustave Saint-Clair, citlivý a zranitelný muž, který ukrývá své nitro za lhostejnou, světáckou maskou, je Mériméovou literární autostylizací. O spisovatelově povaze se zmiňuje i A. Filon ve své monografii o Mériméovi, kde uvádí výrok Mériméova přítele, ruského spisovatele Turgeněva: „*Citovost byla pravým základem jeho povahy, ale on žil maskován.*“¹²

⁹ FISCHER, Jan. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. stol. 3. díl, Od 30. let do současnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1979.

¹⁰ DOLEŽALOVÁ, Pavla et al. *Slovník francouzsky píšících spisovatelů: Francie, Belgie, Lucembursko, Švýcarsko, Kanada, Maghreb a severní Afrika, "Černá" Afrika, Libanon, oblast Indického a Tichého oceánu*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-130-2.

¹¹ FISCHER, Jan. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. stol. 3. díl, Od 30. let do současnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1979.

¹² KOPAL, Josef: *Dějiny francouzské literatury*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1949. Str. 340.

V podobném duchu pokračuje i v novele *Dvojitý omyl* (*Le double méprise*, 1833), v níž poukazuje na společenské konvence, jimiž jsou hrdinové příběhu ovládáni natolik, že je nedokážou překonat ani v milostných vztazích. Ve *Venuši Illské* (*La Vénuse d'Ille*, 1837) vyjadřuje svůj odpor k měšťácké omezenosti a absolutní roli peněz. Novela *Arsena Guillotová* (1844) odsuzuje pokryteckou morálku skrývající se za křesťanskou zbožností.

Druhým tematickým okruhem jsou novely s exotickými náměty odehrávající se buď v prostředí mimo Francii, nebo mimo autorovu současnost. V cizokrajných látkách se Mérimée snažil najít to, co mu v současné Francii chybělo – opravdové hrdiny, vášnivé, upřímné, jednající podle svých citů a emocí, ne v souladu se společenskou normou nebo peněžní morálkou. Při svých cestách, které se mu staly cenným zdrojem inspirací, Mérimée pozoroval život lidí z lidových vrstev, obdivujícíce jejich ryzí prožívání života nezatížené společenskými pravidly. Drobná novela *Mateo Falcone* (1829) a zejména rozsáhlejší příběh *Colomba* (1840) jsou oslavou ryzího a nepoddajného charakteru korsických horalů, kteří nejsou ochotni za žádnou cenu zradit svou čest. Podstatu Mériméova obdivu k morálnímu chování těchto lidí lze vystihnout úryvkem z novely: „*Peníze znamenají ve světě všechno, ale v maquis¹³ platí jen statečné srdce a puška, která nesežže*“.¹⁴ Novela *Tamango* (1829) je příběhem vladaře prodávajícího své poddané jako otroky, který se vinou osudu sám stane jedním z nich. Přestože Mérimée vypráví příběh svým typickým objektivním stylem, můžeme mezi řádky postřehnout sarkastickou ironii, jež upozorňuje na motiv fatality ovládající život člověka i přes veškerou jeho snahu. Nejznámějším Mériméovým dílem je bezesporu novela *Carmen* (1845), která se dostala do povědomí široké veřejnosti díky hudebnímu zpracování Georgese Bizeta.

V posledních dvaceti letech svého života se Mérimée již vlastní tvorbě téměř nevěnoval a svoji pozornost zaměřil na propagaci ruské literatury, kterou vyzdvihoval pro její pravdivost a nevyumělkovanost. Překládal zejména z děl Alexandra Puškina, kterého považoval za největšího básníka své doby, Gogola a svého přítele Turgeněva. Kromě toho napsal několik studií o ruské literatuře a dějinách a velkou měrou přispěl k objevení ruské literatury ve Francii.

¹³ Maquis, česky macchie, je keřovitý porost, který pokrývá značnou část území Korsiky.

¹⁴ FISCHER, Jan. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. stol. 3. díl, Od 30. let do současnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1979. Str. 458.

Prosper Mérimée je bezpochyby jedním z největších francouzských spisovatelů 1. poloviny 19. století. Svým zkratkovitým jazykovým stylem a skeptickým pohledem na soudobou společnost předcházela kriticko-realistický literární vývoj druhé poloviny 19. století.¹⁵

1.2 LITERÁRNÍ PŘEDLOHA CARMEN

1.2.1 INSPIRACE A OKOLNOSTI VZNIKU

Novela Carmen byla poprvé publikována v roce 1845 v pařížském časopise *La Revue de Deux Mondes*, o dva roky později následovalo její knižní vydání. Mérimée sepsal novelu zhruba rok před jejím vydáním, náměty k příběhu ovšem získal již během své první cesty do Španělska v roce 1830. Milostný příběh Carmen a dona Josého byl inspirován vyprávěním Mériméovy španělské přítelkyně, hraběnky de Montijo, jež mu pověděla o milostném vzplanutí svého švagra k dělnici z továrny na tabák a seznámila jej s příběhem muže, kterého žárlivost dovedla až k zabití jeho přítelkyně.¹⁶ Protože nenacházel ve Francii své doby hrdiny, které by shledával morálně na úrovni, vybral si Mérimée španělské prostředí, v němž našel hrdiny ryzího charakteru a s vůlí prožívat svobodně život podle vlastních tužeb a rozhodnutí.¹⁷

Dojmy a poznatky ze své první španělské cesty sepsal v zápiscích *Listy ze Španěl (Lettres d'Espagne, 1832)*. Při tvorbě Carmen se mu vlastní cestovatelské záznamy staly cenným zdrojem inspirací a jednotlivé podněty se promítly do charakterů postav i do dílčích motivů. V prvním ze čtyř dopisů líčí Mérimée své zážitky z býčích zápasů, jimiž je v novele motivována epizoda s pikadorem Lucasem. Druhý dopis se zabývá trestem smrti, který čeká v závěru knihy dona Josého. Třetí z dopisů věnoval autor banditům, kteří tvoří neodmyslitelnou součást divokého Španělska. V prvních dvou kapitolách novely se Mérimée vrací ke svému vyprávění o životě banditů, které v novele aplikuje na dona

¹⁵ FISCHER, Jan. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. stol. 3. díl, Od 30. let do současnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1979.

¹⁶ BIZET, Georges. *Carmen: opera o třech dějstvích (čtyřech obrazech)*; libreto podle stejnojmenné novely Prospera Mériméea napsali Henri Meilhac, Ludovic Halévy: [divadelní program]; [program připravil: Jan Panenka]. Praha: Národní divadlo, 1999. ISBN 80-85921-92-8.

¹⁷ tamtéž ¹⁵

Josého. Poslední dopis je věnován tématu čarodějnic, které se promítne ve vyobrazení cikánky Carmen, jež má čarodějné schopnosti a dokáže například věštit osud z ruky.¹⁸

Tímto se dostáváme k dalšímu důležitému zdroji Mériméovy inspirace. Carmenina příslušnost k cikánskému etniku nebyla zvolena náhodně. Romantičtí spisovatelé byli ohromeni tímto lidem a jeho absolutní potřebou svobody a nezávislosti. Fascinovala je jejich odlišná hierarchie hodnot i ohnivý temperament, s nímž vědomě ignorovali a překračovali dobové zvyklosti.¹⁹ Stejně jako typičtí romantičtí rozervanci žili obvykle cikáni na okraji společnosti, díky svému fyzickému vzhledu se navíc na první pohled lišili od okolí. Kromě Prospera Mérimého využil cikánskou látku například Karel Hynek Mácha ve svém románu *Cikáni* či Alexandr Puškin ve stejnojmenné poemě. Mérimée se v Carmen neprojevuje jen jako spisovatel, ale i svými dalšími profesemi, tedy také jako historik a archeolog, když v závěrečné kapitole novely přináší několikastránkovou studiu o životě, charakteru, vzhledu či jazyku cikánů.²⁰ S tematikou cikánského etnika souvisí i poslední inspirační zdroj, kterým byl příběh španělského krále dona Pedra a jeho cikánské milenky Marie Padillové, která jej podle pověsti očarovala, podobně jako Carmen okouzila dona Josého.²¹ Podněty k sepsání novely nosil Mérimée v hlavě téměř 15 let, během nichž měl čas vytvořit z nich tak výjimečný příběh, jakým Carmen zcela jistě je.

1.2.2 ROZBOR A OBSAH DÍLA

Píše se rok 1830 a spolu s vypravěčem se ocitáme v krásné, leč divoké a nezkrotné španělské Andalusii. Vypravěčem příběhu je francouzský archeolog, jenž se vydal do Španělska hledat místa dávných římských bitev. V osobě vypravěče, přestože není v knize nijak pojmenován ani blíže specifikován, poznáváme Prospera Mérimého, který se sám

¹⁸ MÉRIMÉE, Prosper. *Carmen* [introduction et notes de Jean Balsamo]. Paris: Librairie Générale Française, 1996. ISBN 2-253-09822-1.

¹⁹ SCHNEIDER-ROSSMY, Alexander: *Carmen ou la tragédie de Don José* [autoři předlohy Mérimée Prosper, Georges Bizet]; [divadelní program]; [příprava programu a redakce Dana Flídrová, Mahulena Křenková]. Praha: Národní divadlo, 1997. ISBN 80-85921-36-7.

²⁰ FISCHER, Jan. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. stol. 3. díl, Od 30. let do současnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1979.

²¹ tamtéž ¹⁸

věnoval historii a archeologii a ve třicátých letech Španělsko procestoval.²² Archeolog, vyprávějící příběh v „ich-formě“, provází čtenáře celou knihou, do samotného milostného příběhu Carmen a dona Josého je ovšem zapojen jen minimálně. Přestože se na stránkách novely odehrává tragický příběh vyvolávající mnoho vášní a emocí, vypravěč děj jen prostě líčí, oproštěn od jakýchkoliv vlastních emocí a soudů. Tento autorův typický odstup je zdůrazněn vložím hlavní dějové linky do jakéhosi „vědeckého“ rámce, v němž pojednává nejprve o antických válkách a v závěru knihy o povaze cikánského národa a jeho historii. V tomto vědeckém duchu a s přístupem profesionálního historika zbavil Mérimée vlastní fabuli příběhu, která ve své jádru přímo dýchá emocemi, jakéhokoliv patosu a romantizující jímavosti. Tímto přístupem se zcela jasně vymezil od prací svých romantických současníků.²³

Obsah Mériméovy novely by se dal shrnout do jedné delší věty: Počestný voják se zamiluje do divoké a svobodomyšlné cikánky a nechává se svou vášnivou láskou dovést až na samý okraj společnosti a lidského bytí.

Jelikož je ovšem nedílnou součástí této práce komparace původního Mériméova příběhu a jeho uměleckých adaptací, představíme obsah literární předlohy detailněji.

1. kapitola

Vypravěč se během své archeologické výpravy při cestě andaluskou krajinou setkává s podivným mladým mužem. Podle jeho vzezření i nepokoje svého průvodce okamžitě pojme podezření, že by cizinec mohl být lupič, přesto se s ním dá do řeči a společně přenocují v nedaleké ventě. Vypravěč v záhadném cizinci poznává slavného a obávaného banditu Josého Navarru, nedává ovšem své podezření najevo. Jeho průvodce se jej však rozhodne v noci udat, aby získal odměnu vypsanou na Josého Navarru, nejhledanějšího banditu v Andalusii. Vypravěč dona Josého včas upozorní a pomůže mu uniknout.

2. kapitola

Po příhodě s donem Joséem pokračuje vypravěč ve své cestě do Cordóby. Při večerní procházce městem poznává Carmen. Bez ostychu, jak je pro Carmen typické, se s ním dá

²² MÉRIMÉE, Prosper. *Carmen* [introduction et notes de Jean Balsamo]. Paris: Librairie Générale Française, 1996. ISBN 2-253-09822-1.

²³ BIZET, Georges. *Carmen: opera o třech dějstvích (čtyřech obrazech)*; libreto podle stejnojmenné novely Prospera Mériméea napsali Henri Meilhac, Ludovic Halévy: [divadelní program]; [program připravil: Jan Panenka]. Praha: Národní divadlo, 1999. ISBN 80-85921-92-8.

do řeči, okouzluje jí sladce vonícím květem jasmínu za uchem a laškovně shrnutou mantilou. Vypravěč doprovodí krásnou *gitanu* domů, aby mu hádala osud z ruky. Záhy jsou ovšem vyrušeni jejím žárlivým přítelem, kterým je, jak se záhy ukáže, don José, jenž po divoké hádce s Carmen odvádí vypravěče z domu. Ten zjišťuje, že mu chybí hodinky, o které se předtím Carmen nápadně zajímala, ale krádež nehlásí.

Po několikaměsíčním putování jej cesta opět zavede do Cordoby. Dozvídá se, že José Navarra byl za vraždy a loupeže, mimo jiné i jeho hodinek, odsouzen k smrti. Rozhodne se ho proto navštívit ve vězení. Po prvotním chladném přijetí jej don José požádá, aby dal sloužit mši za jeho duši, a následující den mu vypráví příběh svého tragického osudu.

3. kapitola

Ve svém vyprávění se don José nejdříve zmiňuje o svém původu - pochází z Baskicka, jak napovídá jeho celé jméno don José Lizarrabengoa, z rodiny nižší šlechty. Rodina jej dala studovat na kněze, ovšem bezúspěšně. Po rvačce při hře mu nezbývalo, než odejít z rodného kraje a přidat se k dragounům. Díky svým schopnostem kariérně rychle stoupal, ovšem jen do chvíle, kdy jej postavili na stráž k továrně na tabák v Seville. Zde se setkává s osudovou ženou svého života, cikánkou Carmen. Zprvu ji přehlíží, což ji o to více podněcuje k tomu, aby jej sváděla a provokovala. Později dojde v továrně k incidentu, během něhož Carmen v hádce pořeže jinou ženu. Don José dostane za úkol odvést Carmen do vězení. Ta jej usilovně svádí, mluví na něj komolenou baskičtinou, vymýšlí si dojemný příběh, zkrátka se všemi prostředky (a Carmen se opravdu neštítí ničeho) snaží svého věznitele svést, aby si uchránila svobodu. Don José se nedokáže ubránit jejím svodům, a i když rozpoznal její hru, dovolí jí utéci. Tímto rozhodnutím se José nechá poprvé, ale již navždy lapit do Carmeniných sítí a odteď je neovladatelně vláčen silou její osobnosti.

Za pomoc při útěku je don José degradován a na měsíc poslán do vězení. Carmen mu posílá pilník zapečený v chlebu, on ale nechce uprchnout, protože jeho vojenská čest je stále příliš silná. Po propuštění z vězení, degradován na pouhého vojína, musí potupně stát na stráži u plukovníkova domu. Zde se znovu setkává s Carmen, jež přijela spolu s ostatními cikány obveselovat plukovníkovy hosty. Opětovné setkání, Carmenin smích i dráždivý zvuk jejích kastanět definitivně zažehnou v donu Josém prudký pramen lásky: „*Od toho dnes jsem se, myslím, do ní doopravdy zamiloval...*“²⁴ Stráví spolu celý večer

²⁴ MÉRIMÉE, Prosper [z francouzštiny přeložil Josef ČERMÁK]. *Carmen*. Vyd. v dvojjazyčné verzi 1. Praha: Garamond, 2007. ISBN 978-808-6955-773. Str. 95.

i noc, don José propadá absolutnímu okouzlení. Carmenina náklonnost ale není stejně silná a následujícího rána mu dává sbohem. José nechápe, proč ho opouští, a tak ho před sebou Carmen varuje. Vysvětluje mu, že ona je cikánka, ďábel, který ho může dovést jediné do záhuby. V tomto bodě přeruší don José své vyprávění a přiznává, že ji měl tehdy poslechnout, ale byl jí příliš posedlý na to, aby to dokázal.

Po Carmen jako by se slehla zem. Zoufalý don José ji několik dní hledá, až se s ní setkává během své stráže u továrny. Carmen sem přichází spolu s pašeráky a přemlouvá jej, aby je pustil dovnitř. On se nechává dlouho přemlouvat, ale poté, co mu Carmen za odměnu slíbí schůzku, svolí. Druhý den se Carmen vrací, ale vyčítá mu, že se nechal dlouho přemlouvat a říká, že jej už stejně nemá ráda. Zoufalý don José pláče v kostele, ale Carmen za ním přichází a smiřuje se s ním. Její povaha je zkrátka nevyzpytatelná a člověk nikdy neví, co od ní může v příští vteřině čekat. „... *Carmen byla náladová jako počasí u nás doma. Bouřka je u nás v horách vždycky nejbližší, když nejjasněji svítí slunce*“²⁵, vystihuje její povahu don José. Carmen jej po několika dnech znovu opouští. Potkává ji až po čase v baru, ovšem ne samotnou, ale v doprovodu poručíka. Ten chce vojína dona Josého odsud vyhodit, ale žárlivý José se s ním popere a při rvačce jej prodobne. Carmen mu pomůže utéct a navrhuje, aby se přidal k pašerákům. Don José souhlasí, doufaje, že mu tento čin definitivně zajistí lásku Carmen.

Don José je u pašeráků spokojený, zejména proto, že může často vidat Carmen. Jeho spokojenost ovšem trvá jen do té chvíle, kdy zjistí, že Carmen má manžela, jednookého cikána Garcíu, kterého právě osvobodila z galejí. Přestože se García vrátil k pašerácké tlupě, Carmen Josého stále provokuje.

Carmen odjela do Gibraltaru a delší dobu se nevrací, a tak se ji don José vydává hledat. Nalézá ji v doprovodu anglického důstojníka, kterého Carmen vodí za nos, aby jej mohla obrát o peníze. Don José je samozřejmě žárlivostí bez sebe, Carmen mu ale vysvětluje, že jde o „cikánské věci“, jak tyto své obchodně milostné záležitosti nazývá, a seznamuje jej s plánem, jak získat důstojníkův majetek a jak se zároveň zbavit Garcíi. Plánuje na cestě z Gibraltaru přepadnout důstojníkův vůz a nechat Garcíu, aby se postaral o důstojníka, který je skvělý bojovník a Garcíu pravděpodobně v boji zabije. Don José ovšem nedokáže svou žárlivost již déle ovládat a ještě než dojde k přepadení, vyzve v Garcíu k souboji

²⁵ MÉRIMÉE, Prosper [z francouzštiny přeložil Josef ČERMÁK]. *Carmen*. Vyd. v dvojjazyčné verzi 1. Praha: Garamond, 2007. ISBN 978-808-6955-773. Str. 113.

a zabije jej. Carmen tím ale vůbec není potěšena, naopak mu nadává do hlupáků a říká, že i on sám kvůli své hlouposti zemře. Na to José odpoví, že ona též, nestane-li se jeho ženou.

Napětí v jejich vztahu však manželství nevyřešilo, Josého žárlivost naopak vzrůstá úměrně Carmenině rostoucí potřebě nebýt nikým vlastněna a omezována. A to ani vlastním mužem. Při přepadení je José zraněn, což je na chvíli smiřuje, je ale jasné, že jejich vztah může zachránit jen rozhodný krok vpřed. Proto José navrhuje Carmen, aby společně odešli do Nového světa a zanechali zločinecký život za sebou. Carmen to ale rezolutně odmítá.

Carmenina nestálost a potřeba vzrušení si během Josého zotavování našla nový objekt zájmu, picadora Lucase. José jí ho zakázal, přesto se Carmen nemůže ubránit a při nejbližší příležitosti jej na býčích zápasech znovu pozoruje. Don José ji ovšem přistihne a jeho žárlivost překročí nejvyšší mez. Carmen násilím odveze do pustiny a znovu ji přesvědčuje, aby s ním odjela s příslibem, že na všechno zapomene. Carmen ale vzdorovitě odmítá. José už to nevydrží a řekne jí, že už nebude dále svalovat vinu na její milence a zabíjet je, ale že zabije přímo ji. Carmen ale s klidem odvětví, že ji to nepřekvapuje, protože jí byla smrt jeho rukou souzena. José jí ještě chvíli přemlouvá, a pak odchází do nedaleké poustevny, aby jí dal čas na rozmyšlenou. Požádá poustevníka, aby dal sloužit mši za někoho, kdo se možná brzy setká se Stvořitelem. Poté se vrátí za Carmen, doufaje, že utekla, ale nalézá ji zde, odhodlanou jít s ním na smrt. Ještě naposledy ji žádá, aby jej milovala, ale Carmen už je rozhodnuta: *“... žádáš ode mne nemožné. Já tě už nemiluju. Ty mě ještě miluješ, a proto mě chceš zabít. Mohla bych ti ještě něco nalhat, ale už mi to za to nestojí. Mezi námi je konec. Jako můj rom máš právo svou romi²⁶ zabít; ale Carmen bude vždy svobodná. Kali se narodila, kali umře.^{27“} ²⁸ Don José není schopen dále ovládat svůj vztek, a tak bodnutím svou milovanou i nenáviděnou Carmen zabíjí. Vykope své milované hrob v lese a sám se*

²⁶ Rom – manžel; romi – manželka. (Pozn. aut.) - MÉRIMÉE, Prosper [z francouzštiny přeložil Josef ČERMÁK]. *Carmen*. Vyd. v dvojjazyčné verzi 1. Praha: Garamond, 2007. ISBN 978-808-6955-773. Str. 101.

²⁷ *Kálo*, ženský rod *káli*, množné číslo *kale*, doslova: *terny*. – Tímto jménem se ve své řeči nazývají cikáni. (Pozn. aut.) - MÉRIMÉE, Prosper [z francouzštiny přeložil Josef ČERMÁK]. *Carmen*. Vyd. v dvojjazyčné verzi 1. Praha: Garamond, 2007. ISBN 978-808-6955-773. Str. 101.

²⁸ MÉRIMÉE, Prosper [z francouzštiny přeložil Josef ČERMÁK]. *Carmen*. Vyd. v dvojjazyčné verzi 1. Praha: Garamond, 2007. ISBN 978-808-6955-773. Str. 173.

jde udat. Na konec svého vyprávění archeologovi říká, že ne ona, ale „*to ti kale jsou vinni, že ji tak vychovali.*“²⁹

4. kapitola

Tragický příběh Mérimée náhle ukončuje a v poslední kapitole se svým typickým nezúčastněným stylem věnuje vyprávění o cikánech, jejich povaze, vzhledu, původu a jazyku, jako by snad ani na předchozích stránkách nevyprávěl tak tragický příběh.

1.2.3 POSTAVY

Novela Carmen je v první řadě příběhem střetu dvou neslučitelných charakterů – divoké, svobodomyšlné Carmen, která si za každou cenu hájí svou nezávislost, a hrdého a v jádru čistého dona Josého, jehož povaha je ale příliš slabá na to, aby ovládala vášně, která ho vede až k tragickému konci. Carmen není příběhem, v němž by se hlavní hrdinové vyrovnávali s ranami osudu, které na ně byly seslány. Carmen a don José bojují s vlastními charaktery a protikladným pohledem na svět. K tragickému konci je nevedou vnější příčiny, ale jejich vlastní činy a rozhodnutí. Dílčí zápletky příběhu jsou víceméně druhotné, rozhodující je to, co k nim vede a jaké aspekty osobnosti hlavních hrdinů je způsobily. I kdyby Mérimée zasadil příběh do jiného prostředí, do jiné doby nebo by pozměnil jednotlivé zápletky příběhu, hlavní poselství by pravděpodobně zůstalo stejné, protože setkání takto odlišných naturelů nemůže skončit jinak než tragédií.

Věnujme se nyní vykreslení charakteru hlavních hrdinů a psychologii jejich postav. Začneme u Carmen, která je, jak již název novely i většiny interpretací napovídá, středobodem příběhu i jeho hybným motorem. Je nemožné vystihnout Carmen jedním slovem. Pro její komplikovanou osobnost nacházíme hned několik přívlastků: energická, vášnivá, prudká, divoká, nekonvenční, tajemná, okouzlující, nezávislá. Carmen se neštítí ničeho, řídí se heslem „účel světí prostředky“, jen jediné pro ni má absolutní hodnotu – vlastní svoboda. Nezkrotná touha po svobodě a nezávislosti je Carmeniným hlavním rysem a příčinou mnoha jejích činů.

Carmen je bezpochyby krásná, ovšem ne klasickým způsobem. Její krása spočívá v divokosti a nezkrotné energii, která z ní vyzařuje. Nejen její vzhled, ale i chování a vystupování je velmi vyzývavé a má v sobě silný erotický podtext. Carmen si svůj

²⁹ MÉRIMÉE, Prosper [z francouzštiny přeložil Josef ČERMÁK]. *Carmen*. Vyd. v dvojjazyčné verzi 1. Praha: Garamond, 2007. ISBN 978-808-6955-773. Str. 175.

sex-appeal a jeho moc velmi dobře uvědomuje a nezdráhá se jej využít. V parafrázích příběhu tedy nezáleží na tom, jakou barvu vlasů nebo oblečení představitelka Carmen má (přestože máme s Carmen tradičně spojenou hustou černou kštici, červené flamencové šaty a rozeznělé kastaněty), ale to, zda dokáže vyjádřit onen erotický potenciál a životní energii.

Důležitým aspektem postavy Carmen je její cikánský původ. Mérimée postavou Carmen ztělesnil všechny vlastnosti, které jej na cikánech fascinovaly – přímou, vášnivou, intenzivní prožívání života, touhu po svobodě, nekonvenčnost. Postava Carmen nastavuje zrcadlo přetvářce a měšťáctví pařížské salónní společnosti, kterou Mérimée opovrhoval. Proto Carmen dokáže milovat a vzápětí nenávidět, v jednu chvíli prožívat prudkou vášeň a ve vteřině být lhostejná. Ať už však cítí jakoukoliv emoci, neskrývá ji. Je upřímná, nebojí se říci do očí i ty nejbolestivější věci. Jedná ve jménu svých emocí, přímo, bez zábran. Carmenino přímé jednání a prudké city jsou výsměchem přetvařující se francouzské společnosti, v níž Mérimée žil a v níž se nejednalo upřímně, ale skrytě se intrikovalo za oponou.

Stejně jako Salome nebo Helenu trojskou můžeme Carmen označit za typ osudové ženy, tzv. *femme fatale*.³⁰ Osudové ženy využívají své krásy, nadpřirozeného šarmu a přitažlivosti k získání a podmanění si muže. Pro nadpřirozenou sílu své osobnosti bývají někdy dokonce přirovnávány k čarodějnícím. I v Carmenině povaze nalézáme typické atributy archetypu *femme fatale*. Skrývá se v ní démonická síla, vyzařuje erotické charisma, které dokáže probudit emoce i v nejchladnějším muži. Má moc nabourat mužské rozumové chápání světa a racionální jednání a přivést jej na scestí.³¹ Mérimée vidí v Carmen čarodějnici, která se obestírá tajemstvím, čímž muže sice mate, ale o to víc jej přitahuje. Její magická síla, divoká krása a neutuchající energie dokážou muže dokonale uhranout a dovést jej do míst a situací, do kterých by za normálních okolností nikdy nedostal.

Tímto se dostáváme k postavě dona Josého. Jeho postava není vykreslena tak podrobně jako postava Carmen, přesto ale vytváří onen potřebný protiklad, který dává vyniknout výjimečné a divoké povaze Carmen. Carmen jsme již postavili do kontrastu k pokrytecké

³⁰ Bohémienne [online]. www.merimee.culture.fr [cit. 26. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.merimee.culture.fr/fr/html/ec/ec_2_2.html

³¹ BENEŠOVÁ, Marie. *Carmen tradiční a současná*. Olomouc 2010. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Tadjana LAZORČÁKOVÁ, Ph.D.

francouzské společnosti Mériméovy doby, a přestože i postava dona José je vykreslena jako protiklad postavy Carmen, nelze jej považovat za příslušníka této společnosti. Na jednu stranu se jeho chápání a pohled na svět diametrálně liší od přístupu Carmen, jeho city a činy jsou přesto upřímné a ryzí, čímž se od pokrytecké francouzské společnosti jasně diferencuje. José se sice řídí zásadami a konvencemi společnosti více než Carmen, což pozorujeme zejména na začátku příběhu, kdy kvůli své vojenské cti odmítá utéci z vězení, ovšem poté, co v něm Carmen probudí vášně, nechá se jí naplno ovládat, překračujíc přitom i nejzávažnější zákony společnosti. Don José je bezpochyby hrdý a pyšný hrdina, zároveň je ale poddajný a ovlivnitelný, a proto se nechává svou vášní, aby řídila jeho jednání. Žárlivost, která vyústí až v zabití Carmen, se mu téměř ani nedá vyčítat, protože Carmen ji svým chováním probouzí a soustavně přizívuje, dokud nevykrytalizuje až na povrch. Mérimée představil dona Josého jako sice tragického, ale přesto opravdového hrdinu, který je veden svou vášní, ale kterého téměř ani nelze soudit za jeho činy, protože je koná pouze jako důsledek své zhoubné lásky ke Carmen.

2 CARMEN JAKO INSPIRACE

2.1 FENOMÉN CARMEN

První část práce byla věnována literární předloze Carmen, jež se stala východiskem pro bezpočet uměleckých parafrází, jimž jsou věnovány následující kapitoly. Dříve než se budeme blíže věnovat jednotlivým uměleckým zpracováním, položme si zásadní otázku: proč se právě tento příběh stal natolik inspirativním? V čem spočívá podstata úspěchu příběhu a tajemství nekonečné inspirace, kterou příběh nabízí? Carmen bývá v uměleckém světě často označována jako „fenomén“. Pokusme se tedy na úvod objasnit podstatu tohoto fenoménu.

Láska a její osudy byly vždy nekonečným zdrojem inspirací. Mnohé milostné dvojice se staly fenoménem a příběh jejich lásky legendou – mladická idealistická láska Romea a Julie, všeobětující vztah Anny Kareniny k Vronskému, žárlivostí zaslepená láska Othella k Desdemoně, něžná a čistá láska Petra a Lucie, nenaplněná láska Tristana a Isoldy a mnoho dalších. Vztah Carmen a dona Josého je nerovný a od začátku odsouzený k záhubě, protože se v něm střetávají dva protichůdné světy: svět pravidel a nařízení, v němž žije voják don José, a nezávislý svět bez jakýchkoliv zábrán a omezení cikánky Carmen. Don José je přitahován nejen její krásou, ale zejména nekonečnou životní energií a temperamentem, který z ní sála. Zamiluje se do ní láskou tak silnou, že je schopen pro jediný pohled Carmen obětovat vše - od slibně se rozvíjející kariéry po život počestného člověka, jež vymění za život na okraji společnosti. Nic z toho ale nedokáže přimět Carmen k tomu, aby mu jeho lásku a oběť vracela stejnou měrou. Carmen je nespoutaný plamen vášně, který nikdy nehoří pro jediného muže. Může milovat, ale nemůže nikomu patřit. Patří jen sobě a své svobodě, pro niž je schopna obětovat i to nejcennější. Říká se sice, že protiklady se přitahují, příběh Carmen a dona Josého ovšem dokazuje, že patrně jen do určité míry. Jejich přístup k životu a k lásce je natolik odlišný, že pro oba nemůže končit jinak než tragicky. Stejně jako ve výše zmíněných příkladech slavných milostných dvojic nacházíme tedy i u Carmen a dona Josého základní kameny nesmrtelnosti jejich příběhu: silnou lásku, konfrontující se se společností a jejími požadavky, jež je ukončena tragickou smrtí.

Příběh Carmen a dona Josého lze tedy bez přehánění označit za archetypální milostnou zápletku. Její univerzalita je navíc podpořena nadčasovostí³², kterou dokázal Prosper Mérimée do novely vložit. Příběh se může odehrávat jak ve Španělsku v první polovině 19. století, tak i v současné Francii, ale například i v Americe či Africe (jak ostatně dokládají jednotlivá ztvárnění), aniž by ztratil cokoliv ze svého poselství.

Tajemství úspěchu Carmen můžeme dále hledat v její emotivnosti. Přestože je Mérimée velmi racionálním a objektivním vypravěčem, pod povrchem textu se vzdouvají silné emoce: touha po svobodě, láska, vášeň, ale i žárlivost nebo zoufalost. Celá novela navíc dýchá neovladatelnou fatálností – napětí ve vztahu Carmen a dona Josého nezastavitelně graduje až k tragickému konci.

Poslední střípek úspěchu se skrývá v samotné postavě Carmen. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, Carmen je typem *femme fatale*. Stejně jako ostatní osudové ženy se nepřestává těšit zájmu nejrůznějších tvůrců, protože její vášnivost, ohnivý temperament a schopnost ovládnout muže nepřestávají fascinovat.

2.2 OPERA

2.2.1 GEORGES BIZET

Georges Bizet se narodil 25. října 1838 v Paříži do profesionální hudební rodiny. Jako zázračné dítě byl již v 9 letech přijat na pařížskou konzervatoř ke studiu klavíru a kompozice. V roce 1857 získal v Offenbachově soutěži Římskou cenu za svou jednoaktovou operu buffu *Doktor Zázrak (Le Docteur Miracle)*.³³

Bizet je autorem šesti oper, kromě Carmen se těší pozornosti jen dvě z nich. V obou zpracovává exotické látky. Inspirace cizokrajnými náměty je charakteristická pro všechny jeho opery, které se vždy odehrají mimo Francii.³⁴ Opera *Lovci perel (Les Pêcheurs de perles, 1863)*, která se svou efektností přibližuje stylu *velké opery*³⁵, vypráví milostné

³² MÉRIMÉE, Prosper [z francouzštiny přeložil Josef ČERMÁK]. *Carmen*. Vyd. v dvojjazyčné verzi 1. Praha: Garamond, 2007. ISBN 978-808-6955-773.

³³ TROJAN, Jan. *Stručné dějiny opery z hudebně dramaturgického hlediska. 1, Baroko - klasicismus - romantismus (17.-19. století)*. 1. vyd. Praha: SPN, 1985.

³⁴ REGLER-BELLINGER, Brigitte. SCHENCK, Wolfgang, WINKING, Hans. *Opera: Velká encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0541-0.

³⁵ tamtéž³³

drama z prostředí indických rybářů. V orientálně laděné jednoaktové opeře *Džamilé (Djamileh, 1872)*, která vznikla podle básně Alfreda de Musseta, využívá Bizet arabských hudebních a tanečních prvků.³⁶ Ovšem stejně jako Carmen byla tato aktovka zkritizována jako „wagnerovské dílo“.³⁷

Za Bizetova života žádná z jeho oper nezaznamenala větší úspěch, pozornosti se dostalo pouze suitě z tragédie Alfreda Daudeta *Arlézanka (L'Arlésienne, 1872)*, jejíž části Bizet později použil i v opeře Carmen.³⁸

Přestože Bizetovo dílo nebylo za jeho života oceněno, dnes nelze přehlédnout jeho nesporný význam pro další vývoj francouzské a evropské operní tvorby. Na Bizetovu tvorbu a obecně na realistickou operu později navázali italští veristé.

2.2.2 O OPEŘE, OKOLNOSTI VZNIKU

Řekne-li se Carmen, většina z nás si právem jako první vybaví Bizetovu operu. Právě toto výjimečné hudební dílo vyneslo příběh Carmen a dona Josého do povědomí široké veřejnosti a zařadilo jej po bok nejslavnějších milostných příběhů. Bizetově hudbě se totiž podařilo probudit všechny emoce, které skrývalo Mériméovo chladné a neosobní vyprávění. Představme si tedy blíže toto mimořádné hudební zpracování Mériméovy novely.

Carmen se nejčastěji řadí k typu *opéra comique* (komická opera), pro niž jsou typické látky lehčího charakteru s mluvenými dialogy. Tento žánr vznikl jako protiklad okázalého typu *grand opéra* (velká opera) zpracovávající závažnější témata a nahrazující dialogy recitativy.³⁹ Bizetovi se ovšem podařilo svou operou Carmen překonat tradiční formu *opéry comique*⁴⁰ a přiblížit ji k novému progresivnímu útvaru francouzské opery 19. století, *realistické opeře*. Carmen bývá nezdůvodněně označována za zakladatelské dílo

³⁶ TROJAN, Jan. *Dějiny opery: tvůrci předloh, libretisté, skladatelé a jejich díla*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-348-8.

³⁷ REGLER-BELLINGER, Brigitte. SCHENCK, Wolfgang, WINKING, Hans. *Opera: Velká encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0541-0.

³⁸ TROJAN, Jan. *Stručné dějiny opery z hudebně dramaturgického hlediska. 1, Baroko - klasicismus - romantismus (17.-19. století)*. 1. vyd. Praha: SPN, 1985.

³⁹ tamtéž³⁸

⁴⁰ tamtéž³⁷

tohoto útvaru opery, vycházejícího z komické opery. Vývoj realistické opery se nejvýznamněji projevuje při výběru libret – ta se věnují zhudebňování témat z každodenního života, nevyhýbajíce se ani námětům sociálně kritickým. Libretisté nezdůrazňují vycházejí ze společenských románů a novel, právě jako je tomu u Carmen. Ovšem i po stránce hudební a scénické přináší realistická opera, odpoutávající se od pozdněromantického patosu, okázalé dekorativní scéničnosti a směřující k realisticky věrnějšímu zobrazení, výrazný přínos.⁴¹ Bizet ve své Carmen kombinuje romantické a realistické prvky s cílem vytvořit maximální dramatický efekt.⁴²

Opera Carmen vznikla v roce 1873 na zakázku pro pařížskou Opéru Comique. Na její tvorbě se spolu s Geogrem Bizetem podílela zkušená libretistická dvojice Henri Meilhac a Ludovic Halévy⁴³, která původní Mériméovu předlohu s mnoha drobnějšími zápletkami zjednodušila, aby dala vyniknout ústřední milostné linii. Takto upravený příběh spolu s Bizetovou jímavou hudbou dovolil příběhu maximálně vygradovat⁴⁴ a nechat vyplout na povrch všechny city a emoce, které Mérimée svým suchým nezajímavým stylem v novele skrývá. Není proto divu, že další umělci, kteří zpracovali příběh Carmen a dona Josého, vycházeli spíše než z původní Mériméovy literární předlohy ze zjednodušeného operního libreta.

Premiéra opery proběhla 3. března 1875, v den, kdy byl Bizet jmenován Rytířem čestné legie.⁴⁵ Potěšení z této pocty mu ale pokazilo vlažné přijetí opery publikem, které bylo

⁴¹ TROJAN, Jan. *Stručné dějiny opery z hudebně dramaturgického hlediska. 1, Baroko - klasicismus - romantismus (17.-19. století)*. 1. vyd. Praha: SPN, 1985.

⁴² TROJAN, Jan. *Dějiny opery: tvůrci předloh, libretisté, skladatelé a jejich díla*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-348-8.

⁴³ BIZET, Georges. *Carmen: opera o třech dějstvích (čtyřech obrazech)*; libreto podle stejnojmenné novely Prospera Mériméa napsali Henri Meilhac, Ludovic Halévy: [divadelní program]; [program připravil: Jan Panenka]. Praha: Národní divadlo, 1999. ISBN 80-85921-92-8.

⁴⁴ SCHNEIDER-ROSSMY, Alexander: *Carmen ou la tragédie de Don José* [autoři předlohy Mérimée Prosper, Georges Bizet]; [divadelní program]; [příprava programu a redakce Dana Flídrová, Mahulena Křenková]. Praha: Národní divadlo, 1997. ISBN 80-85921-36-7.

⁴⁵ REGLER-BELLINGER, Brigitte. SCHENCK, Wolfgang, WINKING, Hans. *Opera: Velká encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0541-0.

pohoršené nemorálním námětem, tragickým koncem, ale i netradiční hudební formou.⁴⁶ Ani kritika Bizeta nešetřila a vyčítala mu přílišný wagnerismus. V tomto bodě se Bizeta výrazně zastal německý filosof Friedrich Nietzsche, známý Wagnerův kritik. Aby vyvrátil toho nařčení, postavil do protikladu Wagnerův patetický okázalý svět germánských mýtů s Bizetovou realisticky vykreslenou a nezávislou Carmen, jejíž způsob lásky a neovladatelná touha po svobodě vyhovovala Nietzscheho filosofickým názorům.⁴⁷

Zatímco Carmen čekala na svůj úspěch na domácí scéně, sbírala mezitím triumfy na evropských scénách. Úspěchu, který slavila již v březnu 1875 při premiéře ve Vídni v německém překladu, se už bohužel Bizet nedočkal, protože zemřel tři měsíce po pařížské premiéře. Carmen ovšem ve Vídni nezazněla v původní Bizetově verzi s mluvenými dialogy, ale v přepracované podobě s příkomponovanými recitativy. O úpravu opery se postaral Bizetův přítel Ernest Guiraud, který kromě recitativů operu obohatil baletními výstupy, a posunul tak celé dílo blíže k žánru *grand opéra*.⁴⁸ Mnoho inscenátorů ovšem dává přednost prvotní verzi, a proto se můžeme dnes na divadelních prknech setkat s oběma verzemi.⁴⁹ Francouzské publikum a kritika ocenili Carmen až 8 let po jejím prvním uvedení. I přes své problematické začátky byla výjimečnost Bizetovy Carmen později doceněna a dnes je nejhranější operou světa.

2.2.3 ROZDÍLY V OBSAHU OPERY A KNIŽNÍ PŘEDLOHY

Přestože libreto opery Carmen přímo vychází z novely Prospera Mériméeho, operní ztvárnění se v mnoha bodech odlišuje od literární předlohy. Jak již bylo zmíněno výše, autoři operního libreta, Henri Meilhac a Ludovic Halévy, záměrně zjednodušili příběh, aby dali vyniknout ústřední milostné linii. Opera tedy zpracovává pouze 3. kapitolu novely s centrální zápletkou mezi Carmen a donem Josém. Libretistům se podařilo z chladně

⁴⁶ BIZET, Georges. *Carmen: opera o třech dějstvích (čtyřech obrazech)*; libreto podle stejnojmenné novely Prospera Mériméea napsali Henri Meilhac, Ludovic Halévy: [divadelní program]; [program připravil: Jan Panenka]. Praha: Národní divadlo, 1999. ISBN 80-85921-92-8.

⁴⁷ SCHNEIDER-ROSSMY, Alexander: *Carmen ou la tragédie de Don José* [autoři předlohy Mérimée Prosper, Georges Bizet]; [divadelní program]; [příprava programu a redakce Dana Flídrová, Mahulena Křenková]. Praha: Národní divadlo, 1997. ISBN 80-85921-36-7.

⁴⁸ REGLER-BELLINGER, Brigitte. SCHENCK, Wolfgang, WINKING, Hans. *Opera: Velká encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0541-0.

⁴⁹ tamtéž ⁴⁶

vyprávěné historie vystavět vzrušující drama.⁵⁰ Autoři libreta tak dokázali, samozřejmě za podpory Bizetovy geniální hudby, odkrýt všechny city a emoce, které příběh podněcuje, ale které Mérimée pečlivě skrýval za maskou nezaujatého vypravěče. Libretistická dvojice emocionálně rozhýbala Mériméeův odměřený vypravěčský přístup, na druhou však také zmírnila chladnokrevnou krutost a násilnost příběhu, která by šokovala tehdejší obecnost – proto oproti novele dochází v operě pouze k jedné vraždě, a to k závěrečné vraždě Carmenině.

Nejpodstatněji se opera od literární předlohy odlišuje v personálním obsazení. Tvůrci opery dokonponovali dvě významné postavy, které v novele nevystupují – postavu vesnické dívky Micaëly a toreadora Escamilla. Obě postavy fungují jako kontrastní protějšky ústředních hrdinů Carmen a dona Josého.⁵¹ Micaëla, mladá něžná dívka pocházející z Josého rodné vesnice, je jakýmsi „svědomím“ dona Josého,⁵² jež mu připomíná jeho prostý původ a ryzí podstatu jeho povahy, která je zatemňována vztahem s Carmen. Micaëla navíc jako bytost nevinná a čistá slouží jako protiklad k divoké zkažené Carmen.⁵³ Toreador Escamillo není zcela novým hrdinou, jelikož rozvíjí postavu picadora Lucase, v novele jen okrajově zmíněnou. Escamillo je temperamentní krasavec, slavný zápasník s býky, jehož milostná aférka s Carmen je pro žárlivého Josého poslední kapkou. Z hlediska děje není Escamillo zlomovou postavou, teoreticky by mohl být nahrazen jakýmkoliv jiným mužem, který by se zapletl s Carmen, jako mužský protipól Carmen ovšem pomáhá dokreslit její charakter – stejně jako z Carmen z něj totiž vyzařuje silný sexuální náboj.⁵⁴ Jako nositel silného španělského akcentu také přispívá k dotvoření

⁵⁰ MÉRIMÉE, Prosper. *Carmen* [introduction et notes de Jean Balsamo]. Paris: Librairie Générale Française, 1996. ISBN 2-253-09822-1.

⁵¹ BIZET, Georges. *Carmen: opera o třech dějstvích (čtyřech obrazech)*; libreto podle stejnojmenné novely Prospera Mériméea napsali Henri Meilhac, Ludovic Halévy; [divadelní program]; [program připravil: Jan Panenka]. Praha: Národní divadlo, 1999. ISBN 80-85921-92-8.

⁵² SCHNEIDER-ROSSMY, Alexander: *Carmen ou la tragédie de Don José* [autoři předlohy Mérimée Prosper, Georges Bizet]; [divadelní program]; [příprava programu a redakce Dana Flídrová, Mahulena Křenková]. Praha: Národní divadlo, 1997. ISBN 80-85921-36-7.

⁵³ REGLER-BELLINGER, Brigitte. SCHENCK, Wolfgang, WINKING, Hans. *Opera: Velká encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0541-0.

⁵⁴ BENEŠOVÁ, Marie. *Carmen tradiční a současná*. Olomouc 2010. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Tatjana LAZORČÁKOVÁ, Ph.D.

celkové atmosféry opery. Ostatní mužské postavy – důstojník, velitel a pašeráci – vycházejí literární předlohy. Cikánskou tematiku tvůrci opery zdůraznili v postavách cikánek Frasquity a Mércèdes, které spolu s Carmen věští její osud v kartách, čímž upozorňují nejen na Carmeninu cikánskou příslušnost, ale také na její čarodějné schopnosti. Úplně opomenuta byla naopak postava Garcíi, Carmenina manžela, a také postava vypravěče, jehož vypravěčskou úlohu přebírá pro operu důležitá role lidu.

Závěrem nelze opomenout rozdílné vykreslení charakteru hlavních postav. Literární předloha je vlastně příběhem dona Josého, v opeře se ale hlavní pozornost přesouvá na postavu Carmen.⁵⁵ Zatímco Mériméova Carmen je temnou bytostí, pro niž jsou muži jen hračkou, kterou odhodí, když ji přestanou zajímat nebo začnou omezovat její svobodu, operní Carmen je pouze milující žena ovládaná svou vášní. Motivace pro její jednání nevychází z podstaty její duše jako u literární Carmen, ale je podnícena láskou – miluje-li, jedná zcela upřímně a bez výčitek ve jméno svých aktuálních citů. Také postava dona Josého získává v opeře jiný nádech – narozdíl od hrdého Baskičana, jež je v novele sice zločiny páchajícím, ale vnitřně ryzím a silným charakterním hrdinou, se v operní verzi setkáváme s charakterově mnohem plošší postavou muže, jehož jednání je motivováno pouze činy a vůlí jiných. Nechává se doslova vláčet svou láskou ke Carmen, oslepen vzrůstající žárlivostí, až k tragickému konci.⁵⁶

2.2.4 LIBRETO

postavy:

Carmen, cikánka	mezzosoprán
Don José, důstojník	tenor
Micaëla, vesnická dívka	soprán
Escamillo, toreador	baryton
Zuniga, velitel	bas
Moralès, důstojník	baryton
Dancaïro, pašerák	tenor

⁵⁵ SCHNEIDER-ROSSMY, Alexander: *Carmen ou la tragédie de Don José* [autoři předlohy Mérimée Prosper, Georges Bizet]; [divadelní program]; [příprava programu a redakce Dana Flídrová, Mahulena Křenková]. Praha: Národní divadlo, 1997. ISBN 80-85921-36-7.

⁵⁶ BIZET, Georges. *Carmen: opera o třech dějstvích (čtyřech obrazech)*; libreto podle stejnojmenné novely Prospera Mériméea napsali Henri Meilhac, Ludovic Halévy; [divadelní program]; [program připravil: Jan Panenka]. Praha: Národní divadlo, 1999. ISBN 80-85921-92-8.

Remendado, pašerák	tenor
Frasquita, cikánka	soprán
Mercédès, cinánka	soprán

Španělský lid, dělnice, vojáci, cikáni a cikánky, prodavači ad.

1. jednání

Ocitáme se v Seville před továrnou na tabák, u níž hlídkují vojáci. K nim přichází dívka Micaëla hledající svého přítele a krajana dona Josého. Vojáci jí oznámí, že José právě není ve službě, ale dělají jí návrhy, aby zůstala s nimi. Cudná Micaëla, znepokojená lichotkami vojáků, raději odchází.

Sbor dětí oznamuje výměnu stráží. Velitel Zuniga zpravuje dona Josého o Micaële, která jej hledala. V tom končí směna v továrně na tabák a vojáci s obdivem pozorují vycházející dělnice. Nejvyhledávanějším objektem je cikánka Carmen. Ta vzbuzuje pozornost všech mužů kromě dona Josého, jehož chladné přehlížení ji provokuje. Jako odpověď na otázku, pro koho vzplá její srdce, zazpívá slavnou Habaneru:

*“Láska je jako vzpurný ptáček,
mládě hravé a nezkrotné,
toužíš-li po něm,
má to háček – nechce-li, odpoví “ne”! ...
... Láska je jako cikánské dítě,
ta nezná zákon, té je hej,
když ty mě nechceš, miluji tě,
však mám-li tě ráda, pozor dej!”⁵⁷*

Během písně se snaží narušit Josého rezervovanou slupku. Na konci svého provokativního výstupu si z výstřihu vytáhne květinu a jako výraz svého výběru ji Josému hodí.

José si nechce připustit, že jej Carmenina pozornost zasáhla, a raději si namlouvá, že jistě musí být čarodějnice. Z přemýšlení jej vyruší Micaëla, která mu předává pozdravy a dopis od jeho matky. Ostýchavě mu též předá polibek od matky, který jí José oplácí. S dojetím vzpomíná na svou rodnou ves a po odchodu Micaëly si slibuje, že na matčinu žádost si

⁵⁷ BIZET, Georges. *Carmen: opera o třech dějstvích (čtyřech obrazech)*; libreto podle stejnojmenné novely Prospera Mériméa napsali Henri Meilhac, Ludovic Halévy: [divadelní program]; [program připravil: Jan Panenka]. Praha: Národní divadlo, 1999. ISBN 80-85921-92-8. Str. 109-110.

vezme Micaëlu za ženu. V tom se z továrny ozve křik a s voláním o pomoc vyběhnou z továrny vzrušené dělnice. Velitel vyšle Josého, aby zjistil příčinu povyku – ukáže se, že v Carmen v hádce pořezala jednu z dělnic. Při výslechu se Carmen veliteli drze směje do tváře a jako odpověď na jeho otázku mu věnuje prospěšné „tralalalala“. Za svůj zločin a drzé chování má být odvedena do vězení. Carmen ale cestou Josého přemlouvá, aby ji pustil na svobodu. Poté, co mu slíbí, že se s ním později sejde v krčmě, svolí José k útěku. Za tento přečin je ovšem potrestán vězením.

2. jednání

V krčmě se scházejí pašeráci a cikánky, mezi nimi i Carmen. Do krčmy přichází slavný toreador Escamillo, jehož všichni s jásotem oslavují proslulou písní:

*„Toreadore smělý, pozor si dej!
V zápas ti září děvy černý zrak!
Ať co vítěze pak tě láska uvítá,
ať mile pak tě láska uvítá!“⁵⁸*

Okamžitě jej zaujme krásná Carmen, která o něm ale nejeví zájem, protože se dozvěděla, že don José byl právě propuštěn z vězení. Zamilovaná Carmen proto odmítá i svým přátelům pomoc s pašováním.

Propuštěný don José se setkává s Carmen, záhy ji ovšem zklame, protože se chce po zatroubení večerky poslušně vrátit do kasáren. José se snaží si Carmen usmířit, vyznává jí svou lásku a říká jí, že pouze díky její květině a myšlence na ni přežil vězení. Carmen ale nevěří, že je jeho láska ryzí, když kvůli ní nechce dezertovat a není schopen se obětovat, a tak jej krutými slovy vyhání. Jejich sbohem přeruší příchod velitele Zunigy, který si nárokuje Carmen. Žárliví José se s ním chce poprat. Přestože souboji zabrání příchod pašeráků, José už stejně nemá jinou možnost než odejít z armády a přidat se k pašerákům v horách.

3. jednání

José se mezi pašeráky trápí a mučí jej výčitky svědomí, nepřestává však myslet na Carmen. Její city k Josému už ovšem mizí a nachází si nový objekt zájmu – toreadora Escamilla. Po divoké milenecké hádce věští Carmen spolu s dalšími cikánkami osud z karet. Karty znovu

⁵⁸ BIZET, Georges. *Carmen: opera o 4 jednáních na text H. Meilhaca a L. Halévyho podle novely Prospera Mérimée* [přeložila Eliška Krásnohorská]. 10. vyd., V SNKLHU 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1955.

a znovu zjevují smrt jí i Josému – Carmen v jímavé árii přijímá osud i smrt, která je podle ní nevyhnutelná.

Všichni kromě Josého odcházejí pašovat zboží. Do pašeráckého doupěte vchází Escamillo, který oznamuje Josému, že je do Carmen zamilován. José jej vyzývá k souboji o Carmen, zabráni mu však přicházející pašeráci. Za Josém v té chvíli přichází Micaëla a snaží se jej přimět, aby se vzdal Carmen a vrátil se s ní domů. Přestože jej sama Carmen vyhání, José zarputile odmítá, protože jeho pouto k ní je již příliš silné a jeho rostoucí žárlivost mu nedovoluje odejít. Nakonec jej ovšem Micaëla přesvědčí, když mu sdělí, že jeho matka umírá.

4. jednání

Děj se vrací zpátky do Sevilly, která nadšeně vítá zápasníky býčích zápasů. Nejhlasitěji dav oslavuje příchod slavného toreadora Escamilla, jenž je doprovázen Carmen, která září štěstím a novou láskou. Její přítelkyně ji ovšem varují, aby se měla na pozoru, protože mezi diváky viděly Josého. Carmen jejich upozornění nedbá, dokud jí před arénou nezastoupí cestu zubožený a zlomený don José. Zoufale žadoní, aby jej znovu milovala, ale Carmen kategoricky odmítá. Řekne mu, že už k němu nechová žádné city a za žádnou cenu svůj názor nezmění, protože chce být volná. Z arény se ozývá radostný křik oslavující Escamillovo vítězství – Carmen chce jít do arény a José se jí snaží naposledy zadržet. Carmen přísahá, že s ním nikam nepůjde, ani kdyby ji chtěl zabít, a protestně po něm hodí prsten, který jí José daroval. José ve vzteku a žárlivosti vytáhne nůž a probodne Carmen, zatímco z arény zní jásavý křik. Nakonec naprosto zdrcený José přiznává svůj čin divákům vycházejícím z arény.^{59 60 61}

2.2.5 HUDEBNÍ ZPRACOVÁNÍ

Základem úspěchu slavné opery je bezesporu geniální hudba Georgese Bizeta, která dokázala probudit emoce chladné literární předlohy, a dala tak vzniknout nejslavnějšímu

⁵⁹ BIZET, Georges. *Carmen: opera o 4 jednáních na text H. Meilhaca a L. Halévyho podle novely Prospera Mérimée* [přeložila Eliška Krásnohorská]. 10. vyd., V SNKLHU 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1955.

⁶⁰ BIZET, Georges. *Carmen: opera o třech dějstvích (čtyřech obrazech)*; libreto podle stejnojmenné novely Prospera Mériméea napsali Henri Meilhac, Ludovic Halévy: [divadelní program]; [program připravil: Jan Panenka]. Praha: Národní divadlo, 1999. ISBN 80-85921-92-8.

⁶¹ BIZET, Georges. *Carmen* [divadelní záznam]. Théâtre National de l'Opéra Comique. Režie Adrian NOBLE. Francie, 2010.

zpracování Mériméova příběhu, známějšího než samotná novela. Třebaže Bizet nikdy Španělsko nenavštívil, dokázal dokonale vystihnout kolorit španělské hudby.⁶² Carmen bývá někdy považována za vzor španělské opery, ač je operou typicky francouzskou. Bizetův styl výstižně specifikují slova Alberta Einsteina: *Bizet mluví španělsky s akcentem francouzským, nicméně jeho dialekt se jeví pravdivý samotným Španělům.*⁶³

Bizetovo mistrovství zaznamenáváme mimo jiné v dokonalé vyváženosti vokální a instrumentální složky. Skladateli se podařilo vystihnout charakter jednotlivých postav vhodným výběrem hlasů – pro něžnou Micaëlu byl vybrán lyrický soprán, pro živočišného Escamilla mocný baryton a pro svůdnou a temperamentní Carmen barevný mezzosoprán, který se obvykle u titulních postav oper neuplatňuje.⁶⁴

Některé árie opery se staly notoricky známými. Prvním příkladem je habanera „*Láska je jako vzpurný ptáček*“, která zaznívá v 1. jednání v podání Carmen. Bizet se inspiroval melodií španělského skladatele Sebastiána Yradiera ze zpěvníku *Fleurs d'Espagne*, z něhož čerpali i další španělské motivy.⁶⁵ Nejznámější melodií celé opery je refrén Escamillovi písně „*Toreadore smělý, pozor si dej!*“.

2.3 BALET

První krací – nejen baletní, ale celkově uměleckou – na téma Carmen byl jednoaktový balet *Carmen et son Toréro (Carmen a její Toreador)*, který již v roce 1845, kdy byla Mériméova novela vydána, vytvořil slavný choreograf Marius Petipa, mimo jiné autor choreografie nejznámějších baletů, jako například Labutí jezero nebo Coppelia.⁶⁶

Ve 20. století se zrodilo množství tanečních verzí Carmen kombinujících nejrůznějšími způsoby prvky původní novely a Bizetovy opery, aktualizujících výchozí příběh

⁶² REGLER-BELLINGER, Brigitte. SCHENCK, Wolfgang, WINKING, Hans. *Opera: Velká encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0541-0.

⁶³ TROJAN, Jan. *Dějiny opery: tvůrci předloh, libretisté, skladatelé a jejich díla*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-348-8. Str. 139.

⁶⁴ tamtéž ⁶²

⁶⁵ BIZET, Georges. *Carmen: opera o třech dějstvích (čtyřech obrazech)*; libreto podle stejnojmenné novely Prospera Mériméea napsali Henri Meilhac, Ludovic Halévy: [divadelní program]; [program připravil: Jan Panenka]. Praha: Národní divadlo, 1999. ISBN 80-85921-92-8.

⁶⁶ *Causa Carmen: Santa says cut it! / Carmen*. Praha: Národní divadlo, 2008. ISBN 978-80-7258-286-0.

a zdůrazňujících jednotlivé motivy příběhu či charakteristické rysy hlavních postav. Kromě ústřední dvojice byly postavy libovolně přidávány nebo vypouštěny. Relativně častou postavou byl Osud, který buď zpovzdálí přihlížel dění mezi Josém a Carmen a akcentoval fatalitu jejich příběhu, nebo přímo manipuloval jednotlivými událostmi a cíleně hnal hlavní hrdiny k tragickému konci.⁶⁷ Z početné řady baletních verzí jsou představeny tři výjimečné inscenace s neobvyklým choreografickým či dějovým ztvárněním. Závěrem je třeba zmínit patrně nejznámější taneční zpracování, kterým je filmový snímek Carlose Saury *Carmen*, jemuž se podrobněji věnuje kapitola o filmu.

2.3.1 CARMEN-SUITE (1967)

Populárním tanečním zpracováním je jednoaktový balet *Carmen-Suite* kubánského choreografa Alberta Alonsa, který byl poprvé uveden v roce 1967 ve Velkém divadle v Moskvě. O hudební úpravu Bizetovy opery se postaral ruský hudební skladatel Rodion Ščedrin, jehož orchestrální suita, využívající pouze smyčcových a bicích nástrojů, se stala východiskem pro pozdější taneční parafráze.⁶⁸ Hlavní role Carmen byla vytvořena pro slavnou ruskou primabalerínu Maju Pliseckou. Ústřední postavou baletu je suverénní Carmen, jejíž ostré úsečné pohyby, pevné držení trupu a celková pohybová strohost vytvářejí španělskou atmosféru i bez přímého použití španělských tanců. Epický děj byl potlačen, aby dal vyniknout titulní dvojici a jejich milostnému příběhu, který doplňují i další postavy: Escamillo, Corregidor a zejména alegorická postava Býka-Osudu. Aktéři příběhu se setkávají v jakési metaforické aréně, v níž se sama Carmen jako bojující býk neústupně bije o vlastní svobodu.^{69 70}

⁶⁷ *Causa Carmen: Santa says cut it! / Carmen*. Praha: Národní divadlo, 2008. ISBN 978-80-7258-286-0.

⁶⁸ BIZET, Georges. *Carmen: opera o třech dějstvích (čtyřech obrazech)*; libreto podle stejnojmenné novely Prospera Mériméa napsali Henri Meilhac, Ludovic Halévy; [divadelní program]; [program připravil: Jan Panenka]. Praha: Národní divadlo, 1999. ISBN 80-85921-92-8.

⁶⁹ SCHNEIDER-ROSSMY, Alexander. *Carmen ou la tragédie de Don José* [autoři předlohy Mérimée Prosper, Georges Bizet]; [divadelní program]; [příprava programu a redakce Dana Flídrová, Mahulena Křenková]. Praha: Národní divadlo, 1997. ISBN 80-85921-36-7.

⁷⁰ BIZET, Georges, ŠČEDRIN, Rodion. *Carmen-Suite* [divadelní záznam]. Choreografie Albert ALONSO. SSSR, 1987. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=1KDA52GUd8I>

2.3.2 CARMEN (1992)

Švédský choreograf Mats Ek vytvořil v roce 1992 novátorské taneční ztvárnění Carmen na hudbu G. Bizeta v Ščedrinově úpravě, které je specifické svou silnou metaforičností a symbolikou, s nimiž Ek pátrá po nových psychologických motivech jednání jednotlivých aktérů příběhu. V centru pozornosti stojí Carmen, u níž je akcentována její vulgarita a vnitřní mužná síla, se kterou si suverénně hraje s muži okolo sebe. Don José je oproti tomu vykreslen jako ostýchavý vesnický mladíček, který se stane obětí Carmeniných hrátek. Jeho protikladem je živočišný Escamillo, miláček žen, který Carmen jen využije ke chvilkovému potěšení, stejně jako to ona dělá jiným mužům. Unikátní postavou je dívka „M“, jejíž předlohou je operní Micaëla. V Eksově baletě však její postava nabývá nových významů – není pouze Josého „Svědómím“, ale je zároveň zobrazením „Života“ a „Smrti“, které připomíná jeho matku i obecně mužskou potřebu odpoutání se od vlastní matky a nalezení náhrady za ni. Balet byl poprvé uveden v roce 1992 Eksovým domovským souborem, švédským Cullberg Balletem. O 16 let později jej představilo také Národní divadlo v Praze.^{71 72}

2.3.3 CARMEN OU LA TRAGÉDIE DE DON JOSÉ (1997)

Rumunsko-německý choreograf Alexander Schneider-Rossmý vytvořil v roce 1997 novou baletní adaptaci Carmen pro soubor baletu Národního divadla v Praze s názvem *Carmen ou la Tragédie de don José*. Jak již název napovídá, ústřední postavou pražské inscenace je poněkud netradičně don José. Na rozdíl od většiny tvůrců, kteří pro zdůraznění hlavní milostné linky původní příběh značně ořezali, Schneider-Rossmý oživuje košatý děj Mériméovy novely s cílem objasnit psychologické jednání jednotlivých postav. Autor zasadil aktualizovaný příběh do současného blíže nespecifikovaného dějiště, a vytvořil tak kontrast k tradiční romantizující podobě Bizetovy opery. Bylo využito jak postav původní novely, tak i opery – kromě ústřední dvojice se v baletu objevuje Micaëla, ale i Carmenin manžel García či zápasník Lucas. Hudba vycházející z původní Bizetovy partitury byla významně upravena a kontrastně zkombinována se současnou hudbou. Součástí inscenace je i přednes úryvků z Mériméovy novely. Za mistrovské ztvárnění hlavních hrdinů byli

⁷¹ *Causa Carmen: Santa says cut it! / Carmen*. Praha: Národní divadlo, 2008. ISBN 978-80-7258-286-0.

⁷² BIZET, Georges, ŠČEDRIN, Rodion. Carmen [divadelní záznam]. Choreografie Mats Ek. Švédsko, 1992. Dostupné z: <https://www.youtube.com/playlist?list=PL2092B89EC73CC041>

jejich představitelé, Tereza Podařilová a Petr Zuska, odměnění v roce 1997 divadelní cenou Thálie.^{73 74}

2.4 ČINOHRA

Carmen se na českých divadelních prknech dočkala nejenom operní a baletní verze, ale také podoby činoherní. Obě činoherní inscenace, které na domácí scéně vznikly, jsou velmi netradiční a přinášejí nový, neotřelý pohled na všeobecně známé téma. Jelikož obě inscenace reflektují v nepatetickém až ironizujícím světle slavnou operu, k čemuž přirozeně využívají prvků Bizetovy hudby, není podoba inscenací čistě činoherní. Starší inscenací je hra studia Ypsilon *Carmen nejen podle Bizeta*, jejíž analýze je věnována následující podkapitola. Druhá inscenace, která nese jméno *Carmen – Opera podle Fagi*, vznikla v roce 2012 v Městském divadle ve Zlíně. Zlínští inscenátoři představují Carmen pohledem Fagi, populární komiksové postavičky, která s vtipem i hořkostí komentuje české kulturní dění. Ústřední postavou humorné inscenace, bohatě využívající situační komiky i slovních hříček, je stárnoucí don José, který v ponurém baru vypráví svůj osudný příběh lásky. Obsluha baru se vtěluje do postav jeho vyprávění, Carmen tak například představuje místní servírka. Představení plné svérázného humoru je navíc obohaceno autorskými písněmi s akordeonovým doprovodem.^{75 76}

2.4.1 STUDIO YPSILON: CARMEN NEJEN PODLE BIZETA (1968)

Neobvyklé zpracování Carmen vzniklo v roce 1968 v libereckém studiu Ypsilon. Pod vedením režiséra Jana Schmidta vytvořil soubor tohoto experimentálního studiového divadla neotřelou a neobyčejně zábavnou hudebně-činoherní inscenaci, která je parodií operních konvencí i skrytou kritikou nesvobodné doby. Jak již název napovídá, předlohou pro ypsilonou inscenaci byla Bizetova opera, která ovšem byla pro divadelní soubor pouhým výchozím materiálem pro originální autorskou hru postavenou na principu

⁷³ *Causa Carmen: Santa says cut it! / Carmen*. Praha: Národní divadlo, 2008. ISBN 978-80-7258-286-0.

⁷⁴ SCHNEIDER-ROSSMY, Alexander. *Carmen ou la tragédie de Don José* [autoři předlohy Mérimée Prosper, Georges Bizet]; [divadelní program]; [příprava programu a redakce Dana Flídová, Mahulena Křenková]. Praha: Národní divadlo, 1997. ISBN 80-85921-36-7.

⁷⁵ Perspektivou laskavé ironie [online]. www.divadelni-noviny.cz, 13. 12. 2012 [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.divadelni-noviny.cz/jiri-jelinek-carmen-opera-podle-fagi-recenze>

⁷⁶ TV Slovácko: Zlín - Městské divadlo – Carmen [online]. 26. 10. 2012 [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=NDaQ_mFFnMk

kolektivní hry. Kolektivní hra je herecká improvizací technika, při níž herecký soubor, který se musí vzájemně vnímat a pružně reagovat, postupuje jako celek ke společnému cíli bez ohledu na použité vyjadřovací prostředky. Herci se neidentifikují se svými postavami, jejich postup je opačný – na svou postavu se dívají jakoby zpovzdálí a z různých stran, čímž ji ukazují v novém světle a neobvyklých kontextech. Z tohoto důvodu se také v ypsilonové inscenaci nesetkáváme s jasně vymezenými postavami jednotlivých hrdinů, nýbrž s postavami „nejen jako“ – to znamená, že si herci v rámci kolektivní hry jednotlivé postavy volně předávají. Využívají k tomu přenášení vnějších charakteristických znaků postav, například slavnou árii Habanera zpívá namísto Carmen vypravěč v její havraní paruce s rudou růží. Herci do vyprávění příběhu vkládají vlastní komentující vsuvky nebo citují scénické poznámky z operního libreta. Celou inscenací prostupuje princip hravosti, který hercům dovoluje volně si pohrávat se známým příběhem, u něhož předpokládají divákovu znalost původní operní verze.⁷⁷

Nosným principem této nekonvenční operní travestie⁷⁸ studia Ypsilon je parodie operních konvencí, jako je citová přepjatost, patetičnost či pompéznost. Během celého představení soustavně dochází k zesměšňování postav či původně seriózních scén.⁷⁹ Proto také bývá ypsilonová inscenace označována za „divadlo trapasů“. Celkovou ironií, s níž studio Ypsilon paroduje původní operu, navíc posiluje fakt, že hudební složka, tedy základní prvek opery, je v inscenaci významně okleštěna.⁸⁰

Významným specifikem ypsilonové inscenace je neobvyklé ztvárnění Carmen, jejíž charakteristický temperament a smyslnost jsou zcela vypuštěny. Představitelka Carmen se do své role nijak nevcitňuje a je vlastně jen jakousi bezcharakterní loutkou, která na scéně v tradičním kostýmu zastupuje postavu Carmen. Nejsměšněji působí scéna, v níž se má zadržaná Carmen drze a svádívě vysmívat veliteli do očí, ale ona jen mechanicky a bez

⁷⁷ BENEŠOVÁ, Marie. *Carmen tradiční a současná*. Olomouc 2010. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Tatjana LAZORČÁKOVÁ, Ph.D.

⁷⁸ Travestie je žánr humoristické literatury, která zpracovává vážné nebo vznešené téma zlehčujícím až karikujícím stylem.

Citováno z www.wikipedia.cz [online] [cit. 4. 4. 2015]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Travestie>

⁷⁹ BENEŠOVÁ, Marie. *Carmen tradiční a současná*. Olomouc 2010. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Tatjana LAZORČÁKOVÁ, Ph.D.

⁸⁰ Tip: Carmen nejen podle Bizeta [online]. www.divadelni-noviny.cz, 19. 1. 2104 [cit. 4. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.divadelni-noviny.cz/tip-carmen-nejen-podle-bizeta>

emoci říká: „*Ale Carmen drze: Tralalalala.*“. Zploštění postavy Carmen pochopitelně není náhodné. Skrývá se v něm záměr autorů poukázat na fakt, že postava Carmen dnes již není nijak překvapivým tématem a stala se vlastně jen stereotypním předmětem uměleckých inspirací.^{81 82}

2.5 MUZIKÁL

Předchozí kapitoly ukázaly, že příběh Carmen může být ztvárněn nejrůznějšími výrazovými prostředky: hudbou, tancem i slovem. Není proto překvapením, že se Carmen stala tématem i pro muzikál – syntetický dramatický žánr, který spojuje všechny tři složky. Na české scéně vznikly dvě muzikálové inscenace, které jsou podrobněji představeny v následujících podkapitolách.

První muzikálová verze Carmen vznikla v roce 1943 na Broadwayi pod názvem *Carmen Jones*. Její autor Oscar Hammerstein nevytvořil nijak originální přepracování příběhu, ale pouze s menšími úpravami převedl původní operní libreto do amerického prostředí za 2. světové války. Z továrny na tabák se tak stala výrobní padáků, z vojáka Josého pilot Joe a z toreadora Escamilla boxer Husky Miller. Původní francouzské libreto bylo přeloženo do angličtiny a Bizetovy melodie přepracovány v muzikálově jazzovém duchu. V roce 1954 se muzikál dočkal filmové verze ve westernovém stylu. Největší raritou Carmen Jones je výhradně černošské obsazení, které je vzhledem k době vzniku muzikálové i filmové verze velmi překvapující.⁸³

2.5.1 HUDEBNÍ DIVADLO KARLÍN: CARMEN (2008)

Nejnámější českou muzikálovou verzí Carmen je bezesporu stejnojmenný muzikál pražského Hudebního divadla Karlín, který byl uveden na scénu v roce 2008. Hlavní role ve velkolepém muzikálu v broadwayském stylu byla vytvořena pro Lucii Bílou,⁸⁴ jež typově odpovídá obecně utvořené představě o postavě Carmen. Původní hudba amerického skladatele Franka Wildhorna nevyužívá prvky Bizetovy hudby. Populární ráz Wildhornovy

⁸¹ BENEŠOVÁ, Marie. *Carmen tradiční a současná*. Olomouc 2010. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Tatjana LAZORČÁKOVÁ, Ph.D.

⁸² *Carmen nejen podle Bizeta* [film podle divadelní inscenace]. Studio Ypsilon. Režie Evald SCHORM. Československo, 1968.

⁸³ *Carmen Jones* [film]. Režie Otto PREMINGER. USA, 1954.

⁸⁴ Carmen [online]. www.hdk.cz [cit. 3. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.hdk.cz/repertoar/5-carmen/>.

hudby s výraznými, dobře zapamatovatelnými až „rádiovými“ sólovými party odpovídá okázalému stylu mediálně silně propagovaného a komerčního muzikálu, jehož cílem bylo zaujmout široké publikum. Snaha získat si přízeň co nejširšího obecnstva se projevuje i v dalších aspektech: prostinký děj plný otevřených sexuálních narážek a primitivního až trapného humoru je zasazen do cirkusového prostředí, které dovoluje muzikálu přeměnit se v pompézní estrádní show, v níž nechybí nože létající vzduchem, polykači ohně ani živí lvi. Velkolepá barvitá podívaná ovšem nedokáže zakrýt fakt, že inscenaci skutečné umělecké hodnoty chybí. Naopak naplňuje základní vlastnosti kýče – jde o jednoduchý, povrchní a jasně identifikovatelný příběh s plochými postavami, který nemá estetickou funkci, jež je vlastní vysokému umění, ale snaží se pouze vzbudit citové vzrušení u masového publika. Nelze si také nevsimnout bulvárních prvků, jež se snaží provokovat pudovou složku diváka.⁸⁵ Nejzřetelněji tento aspekt pozorujeme v častých přímých narážkách na sexualitu, jež se autoři libreta nezdráhali otevřeně vyslovit, například v písni „Taková ženská“:

„Prý je to kus

Kus, který škrábe a kouše

Mašina na sex...“⁸⁶

Dráždivá smyslnost a sex-appeal je postavě Carmen nepochybně vlastní, tvůrci karlínského muzikálu jej ovšem bulvarizovali, a naplnili tím tak požadavky současné komerční produkce, která je sexualitou přehlčena.

Původní Mériméova novela i Bizetova opera byly pro libretistu Normana Allena pouhým výchozím materiálem pro nový originální příběh zasazený do současnosti. Zápletka příběhu je velmi prostá: policista José Rivera v den zasnub s krásnou Katarinou potkává smyslnou cikánku Carmen, která je pravým opakem cudné a zbožné Katariny. Carmen má ovšem manžela Garcíu, obávaného cikána a slavného vrhače nožů, který chce mít Carmen jen pro sebe. García je pevně odhodlán se svého soka Josého zbavit, a proto na něj svede smrt velitele Zunigy, dalšího nápadníka Carmen, kterého sám ve rvačce zabil. Carmen přemlouvá stíhaného Josého k útěku a přiznává mu, že přestože pro ni dříve byla láska jen

⁸⁵ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6.

⁸⁶ WILDHORN, Frank. Carmen [film podle divadelní inscenace]. Hudební divadlo Karlín. Režie F. A. BRABEC. Česko, 2013. Minutáž 0:50:00.

hrou, je do něj skutečně zamilována. On však odmítá utéci, protože si přeje dokázat svou nevinu. Při cirkusovém představení se rozhodne předstoupit před celým městem a ukázat pravdu. García svou vinu přiznává, ale vzápětí v záchvatu vzteku a žárlivosti vrhá nůž po Josému. Carmen jej však chrání vlastním tělem, a tak nůž zasáhne ji. Se slovy „miluji tě“ umírá v Josého náruči. Smrt pro nic ovšem není tragédií, protože vyhrála nad Garcíou a obhájila svou svobodu a právo na lásku.

Postava Carmen v podání Lucie Bílé je ženou mnohem citlivější než původní Carmen literární či operní. Přestože je na začátku stejně jako ony sebevědomou drzou ženou, láska k Josému ji postupně mění. Výrazným aspektem její povahy je touha po volnosti, která je demonstrována zejména v boji s Garcíou, jež ji jako svou ženu považuje za svůj majetek. Postava Josého je v tomto představení méně temperamentní, než bývá zvykem. Carmen v něm sice probouzí silnou touhu, on jí však dlouho vzdoruje, protože je silně ovládán svou morálkou a společenskými pravidly. Jasným protikladem Carmen je Katarina, muzikálová obměna operní Micaëly, která je vykreslena jako velmi cudná dívka, jejíž přehnaná mravnost a zbožnost ostře kontrastuje s ďábelským temperamentem Carmen. Na závěr je třeba zmínit roli Garcíi, které se v karlínské inscenaci dostává oproti literární předloze a zejména operní verzi, z níž byla tato postava zcela vyřazena, velkému prostoru. García je vykreslen jako silně maskulinní postava, jež manifestuje svou mužskou sílu a nadřazenost v kontrastu s Carmeninou potřebou volnosti.⁸⁷

2.5.2 DIVADLO NA FIDLOVAČCE: CARMEN (2003)

Dalším domácím muzikálovým počinem je Carmen skladatele Ondřeje Brouska a libretistů Juraje Deáka a Kláry Špičkové, kteří vytvořili v roce 2003 autorské představení pro pražské Divadlo Na Fidlovačce.⁸⁸ Převážně tanečnímu muzikálu, v němž se herci museli vyrovnat se složitou flamencovou choreografií, se sice nedostalo takové mediální pozornosti jako karlínské Carmen, jeho zpracování je ovšem umělecky kvalitnější. Autoři muzikálu se nesnažili o pouhé přenesení Bizetovy opery do muzikálové formy, ale vytvořili originální dílo vycházející přímo z novely Prospera Mériméeho. Přesto lze v Brouskově hudbě nalézt několik fragmentů z Bizetovy partitury, například slavnou

⁸⁷ WILDHORN, Frank. *Carmen* [film podle divadelní inscenace]. Hudební divadlo Karlín. Režie F. A. BRABEC. Česko, 2013.

⁸⁸ Divadlo v České republice 2002 – 2003. Praha: Divadelní ústav, 2004. ISBN 80-7008-165-1.

habaneru.⁸⁹ Muzikál se dočkal zinscenování také ve Slováckém divadle v Uherském Hradišti.⁹⁰ Režisérka tamější inscenace, Hana Mikolášková, vyslovila v pořadu České televize „Divadlo žije“ zajímavou myšlenku o Carmen a jejím poselství pro dnešní dny: „*Ona je současná tím, že ona má ambice mužů. Což je podle mě problém dnešní ženské populace. Že mají mužské ambice. A ony na to většinou tragicky dojíždějí všechny i dnes.*“⁹¹ Její slova dokazují, že Carmen je skutečně univerzální téma, které lze reflektovat v jakémkoliv prostředí a době podle aktuálních potřeb.

2.6 FILM

O neomezené inspirativnosti Carmen svědčí i nespočet filmových zpracování, která se objevují na stříbrném plátně už od dob němého filmu. Jedním z prvních filmových ztvárnění byla groteskní parodie Charlese Chaplina z roku 1915, která zesměšňovala typický přebujelý patos, s nímž byla Carmen na divadelních prknech uváděna.

Jelikož se filmoví tvůrci nemusí vyrovnávat s omezenými podmínkami divadelního prostoru, vstupuje filmová Carmen do velmi netradičních prostředí. Prvním příkladem je francouzský snímek *Křestní jméno Carmen* z roku 1983 lokalizovaný do současné Francie do prostředí gangsterské bandy. Další neobvyklou parafrází je film *Carmen z Khayelitshe* z roku 2005 odehrávající se na jihoafrickém černošském sídlišti, v němž můžeme slyšet klasické libreto přeložené do afrického jazyka Xhosa. Výčet netradičních zobrazení Carmen uzavírá lední revue *Carmen na ledě*, které bylo natočeno v roce 1991 v Německu s olympijskou vítězkou Katarinou Witt v hlavní roli.

Samotná Bizetova opera se také dočkala řady filmových zpracování, které ovšem nelze považovat za originální autorské parafráze, protože pouze převádějí slavnou operu na

⁸⁹ Carmen konkuruje i zvučnějším titulům [online]. *www.idnes.cz*, 6. 6. 2003 [cit. 2. 4. 2015].

Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/carmen-konkuruje-i-zvucnejsim-titulum-dyu-divadlo.aspx?c=A030605_201152_divadlo_lf

⁹⁰ Carmen [online]. *www.slovackedivadlo.cz* [cit. 2. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.slovackedivadlo.cz/inscenace/carmen>

⁹¹ Divadlo žije [televizní kulturní magazín]. ČT2, 16. 5. 2009, 18:00. [cit. 2. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1095352674-divadlo-zije/309295350100005/obsah/78538-trhak-carmen>

filmové plátno. Přesto je třeba vyzdvihnout jedno mimořádné zpracování, a to snímek Francesca Rosiho z roku 1983 s Plácidem Domingem v roli dona Josého.⁹²

2.6.1 CARMEN (1983)

Výjimečný zájem o téma Carmen vzbudil dnes již kultovní snímek španělského režiséra Carlose Saury, který společně s choreografem Antoniem Gadesem vytvořil v roce 1983 výjimečné taneční drama, který bravurně prolíná dvě dějové linky - milostnou historii a nacvičováním tanečního představení o Carmen. Milostné drama mezi hlavními hrdiny se odehrává nejen na jevišti, ale promítá se i do soukromí. Během celého filmu sledujeme tvůrčí proces nad vznikajícím představením, které pomáhá rozkrýt podstatu tajemné přitažlivosti příběhu Carmen. Hlavní hrdina příběhu Antonio, tanečník a představitel dona Josého, se noří do slov Prospera Mériméeho i tónů Bizetovy hudby a snaží se převést emoce příběhu do pohybové formy. Hudební složku tvoří Bizetova operní hudba v kombinaci ohnivým flamencem kytaristy Paca de Lucii.^{93 94 95}

⁹² BIZET, Georges. *Carmen* [film]. Režie Francesco ROSI. Francie, Itálie, 1984.

⁹³ BIZET, Georges. *Carmen: opera o třech dějstvích (čtyřech obrazech)*; libreto podle stejnojmenné novely Prospera Mériméea napsali Henri Meilhac, Ludovic Halévy: [divadelní program]; [program připravil: Jan Panenka]. Praha: Národní divadlo, 1999. ISBN 80-85921-92-8.

⁹⁴ SCHNEIDER-ROSSMY, Alexander: *Carmen ou la tragédie de Don José* [autoři předlohy Mérimée Prosper, Georges Bizet]; [divadelní program]; [příprava programu a redakce Dana Flidrová, Mahulena Křenková]. Praha: Národní divadlo, 1997. ISBN 80-85921-36-7.

⁹⁵ *Carmen* [film]. Režie Carlos SAURA. Španělsko, 1983.

ZÁVĚR

Milostná historie cikánky Carmen a vojáka dona Josého je podobně jako příběh Romea a Julie slavnou archetypální zápletkou, která již více než 150 let podněcuje nejrůznější tvůrce k převyprávění příběhu za pomoci rozličných výrazových prostředků. Cílem mé bakalářské práce bylo představit novelu Carmen Prospera Mériméého jako bohatý inspirační zdroj pro různorodá zpracování a srovnat uvedené umělecké parafráze s původní literární předlohou.

V první části práce jsem se zaměřila na samotnou literární předlohu a jejího autora. Hlavní důraz byl kladen na představení základní dějové linky a popis charakteru hlavních postav, jež byly východiskem pro srovnávání jednotlivých ztvárnění a literární předlohy v druhé části práce.

Ta byla věnována vybraným uměleckým přepracováním literární Carmen podle typů umění. Ústředním tématem této kapitoly byla pochopitelně opera Georgese Bizeta, která nejen že se stala nejnámější adaptací příběhu, ale také milostné drama Carmen a dona Josého dostala do povědomí široké veřejnosti a celosvětově jej proslavila. V dalších kapitolách byly představeny baletní, činoherní, muzikálové i filmovým parafráze. U každého díla jsem čtenáře seznámila s modifikací charakteru hlavních hrdinů a obměnou základní dějové linky a také jsem se pokusila přiblížit specifický význam a autorské novum dané umělecké parafráze. Důležitou součástí druhé části práce bylo objasnění fenoménu Carmen, ve kterém spočívá samotná podstata úspěchu tohoto inspiračního zdroje.

Nalezením obrovského množství uměleckých parafrází původního příběhu, které prostupují napříč všemi druhy umění, se mi podařilo potvrdit, že Carmen je skutečně významným kulturním fenoménem a vyhledávanou uměleckou látkou. Šíře využitých výrazových prostředků a zařazení Carmen do nejrůznějších prostředí a kontextů dále dokazují univerzalitu příběhu, díky níž se Carmen zařadila po bok nejslavnějších archetypálních zápletek.

Bakalářská práce pro mě byla velmi obohacující, zejména jsem si jako studentka francouzského jazyka a literatury rozšířila znalosti o literatuře 19. století a seznámila jsem se s touto významnou, původně francouzskou kulturní látkou.

RESUMÉ

Le sujet principal de ce travail est de présenter la nouvelle Carmen de Prosper Mérimée qui raconte une histoire de l'amour tragique entre la bohémienne Carmen et le soldat don José. Grâce à la personnalité unique d'héroïne principale et l'universalité du sujet, qui éveille des émotions fortes, cette histoire d'amour est devenue une inépuisable source d'inspiration pour des artistes de tous les domaines d'art.

La première partie est consacrée à la nouvelle Carmen, le motif littéraire. Nous parlons tout d'abord de son auteur Prosper Mérimée, de sa vie et de son oeuvre. Après, la nouvelle est analysée, surtout l'histoire du livre et le caractère des personnages principaux.

Dans la deuxième partie, qui s'appelle Carmen comme l'inspiration, les oeuvres d'art qui ont transformé l'histoire originale de Carmen sont présentées. L'attention est prêtée surtout au célèbre opéra Carmen de Georges Bizet qui a fait la gloire mondiale de cette histoire d'amour. À la fin, des ballets, des pièces de théâtres, des comédies musicales et des films qui ont été inspirés par la nouvelle Carmen sont traités.

SEZNAM ZDROJŮ A LITERATURY

BENEŠOVÁ, Marie. *Carmen tradiční a současná*. Olomouc 2010. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Tatjana LAZORČÁKOVÁ, Ph.D.

BIZET, Georges. *Carmen: opera o 4 jednáních na text H. Meilhaca a L. Halévyho podle novely Prospera Mérimée* [přeložila Eliška Krásnohorská]. 10. vyd. V SNKLHU 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1955.

DOLEŽALOVÁ, Pavla et al. *Slovník francouzsky píšících spisovatelů: Francie, Belgie, Lucembursko, Švýcarsko, Kanada, Maghreb a severní Afrika, "Černá" Afrika, Libanon, oblast Indického a Tichého oceánu*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-130-2.

FISCHER, Jan. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. stol. 3. díl, Od 30. let do současnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1979.

KOPAL, Josef. *Dějiny francouzské literatury*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1949.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6.

MÉRIMÉE, Prosper [z francouzštiny přeložil Josef ČERMÁK]. *Carmen*. Vyd. v dvojjazyčné verzi 1. Praha: Garamond, 2007. ISBN 978-808-6955-773.

MÉRIMÉE, Prosper. *Carmen* [introduction et notes de Jean Balsamo]. Paris: Librairie Générale Française, 1996. ISBN 2-253-09822-1.

REGLER-BELLINGER, Brigitte. SCHENCK, Wolfgang, WINKING, Hans. *Opera: Velká encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0541-0.

TROJAN, Jan. *Dějiny opery: tvůrci předloh, libretisté, skladatelé a jejich díla*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-348-8.

TROJAN, Jan. *Stručné dějiny opery z hudebně dramaturgického hlediska. 1, Baroko - klasicismus - romantismus (17.-19. století)*. 1. vyd. Praha: SPN, 1985.

Divadlo v České republice 2002 – 2003. Praha : Divadelní ústav, 2004. ISBN 80-7008-165-1.

Divadelní programy

BIZET, Georges. *Carmen: opera o třech dějstvích (čtyřech obrazech)*; libreto podle stejnojmenné novely Prospera Mériméa napsali Henri Meilhac, Ludovic Halévy: [divadelní program]; [program připravil: Jan Panenka]. Praha: Národní divadlo, 1999. ISBN 80-85921-92-8.

SCHNEIDER-ROSSMY, Alexander. *Carmen ou la tragédie de Don José* [autoři předlohy Mérimée Prosper, Georges Bizet]; [divadelní program]; [příprava programu a redakce Dana Flídrová, Mahulena Křenková]. Praha: Národní divadlo, 1997. ISBN 80-85921-36-7.

Causa Carmen: Santa says cut it! / Carmen. Praha: Národní divadlo, 2008. ISBN 978-80-7258-286-0.

Internetové zdroje

Carmen [online]. www.slovackedivadlo.cz [cit. 2. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.slovackedivadlo.cz/inscenace/carmen>

Carmen konkuruje i zvučnějším titulům [online]. www.idnes.cz, 6. 6. 2003 [cit. 2. 4. 2015]. Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/carmen-konkuruje-i-zvucnejsim-titulum-dyu-divadlo.aspx?c=A030605_201152_divadlo>If

Perspektivou laskavé ironie [online]. www.divadelni-noviny.cz, 13. 12. 2012 [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.divadelni-noviny.cz/jiri-jelinek-carmen-opera-podle-fagi-recenze>

Prosper Mérimée [online]. Dostupné z: <http://www.merimee.culture.fr/>

Tip: Carmen nejen podle Bizeta [online]. www.divadelni-noviny.cz, 19. 1. 2104 [cit. 4. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.divadelni-noviny.cz/tip-carmen-nejen-podle-bizeta>

TV Slovácko: Zlín - Městské divadlo – Carmen [online]. 26. 10. 2012 [cit. 5. 4. 2015]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=NDaQ_mFFnMk

Audiovizuální zdrojeopera

BIZET, Georges. *Carmen* [divadelní záznam]. Théâtre National de l'Opéra Comique. Režie Adrian NOBLE. Francie, 2010.

balet

BIZET, Georges, ŠČEDRIN, Rodion. *Carmen-Suite* [divadelní záznam]. Choreografie Albert ALONSO. SSSR, 1987. Dostupné z:

<https://www.youtube.com/watch?v=1KDA52GUd8I>

BIZET, Georges, ŠČEDRIN, Rodion. *Carmen* [divadelní záznam]. Choreografie Mats Ek. Švédsko, 1992. Dostupné z:

<https://www.youtube.com/playlist?list=PL2092B89EC73CC041>

činohra

Carmen nejen podle Bizeta [film podle divadelní inscenace]. Studio Ypsilon. Režie Evald SCHORM. Československo, 1968.

muzikál

WILDHORN, Frank. *Carmen* [film podle divadelní inscenace]. Hudební divadlo Karlín. Režie F. A. BRABEC. Česko, 2013.

Divadlo žije [televizní kulturní magazín]. ČT2, 16. 5. 2009, 18:00. [cit. 2. 4. 2015].

Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1095352674-divadlo-zije/309295350100005/obsah/78538-trhak-carmen>

film

Carmen Jones [film]. Režie Otto PREMINGER. USA, 1954.

Carmen [film]. Režie Carlos SAURA. Španělsko, 1983.

BIZET, Georges. *Carmen* [film]. Režie Francesco ROSI. Francie, Itálie, 1984.

PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1 Rozhovor s operní pěvkyní Janou Foff Tetourovou, představitelkou Carmen v opeře Divadla Josefa Kajetána Tyla v Plzni z roku 2008.
- Příloha č. 2 Výběr významných uměleckých děl inspirovaných novelou Carmen
- Příloha č. 3 Édouard Manet – Portrét Émilie Ambre v roli Carmen (1879)
- Příloha č. 4 Célestine Galli-Marié – první představitelka operní Carmen
- Příloha č. 5 Národní divadlo Praha: Carmen (opera, 1954)
- Příloha č. 6 Národní divadlo Praha: Carmen (opera, 1966)
- Příloha č. 7 Národní divadlo Praha: Carmen (balet, 2008)
- Příloha č. 8 Národní divadlo Praha: Carmen ou La Tragédie de Don José (balet, 1997)
- Příloha č. 9 Carmen Suite (balet)
- Příloha č. 10 Hudební divadlo Karlín: Carmen (muzikál)
- Příloha č. 11 Carmen (film, Španělsko 1983)
- Příloha č. 12 Carmen Jones (film, USA 1954)
- Příloha č. 13 Carmen on Ice (film, Německo 1990)

Příloha č. 1 – Rozhovor s operní pěvkyní Janou Foff Tetourovou, představitelkou Carmen v opeře Divadla Josefa Kajetána Tyla v Plzni z roku 2008.

Jak byste charakterizovala postavu Carmen?

Carmen je na ztvárnění po psychologické stránce ve srovnání s jinými postavami, které jsem a mám možnost hrát, v podstatě nekomplikovaná. Nemá potřebu intrikovat, není zákeřná. Jedná tak, jak momentálně cítí a nepřemýšlí o důsledcích svého chování.

Co vás přitahuje na roli Carmen?

Líbí se mi právě pro svou přímočarost, otevřenost a živelnost. Toto chování je mi velice blízké.

Přijde vám Carmen v něčem výjimečná oproti jiným operám?

Skoro každá opera je něčím výjimečná, ale Carmen je výjimečná tím, že přitahuje do divadla i publikum, které operu zas tolik nevyhledává.

V čem podle vás spočívá výjimečnost příběhu, díky níž už 150 let Carmen okupuje divadelní prkna a je inspirací i pro další druhy umění?

Příběh není zas tak výjimečný, výjimečná je hudba a dokonalé hudební vystižení příběhu.

Příloha č. 2 – výběr významných uměleckých děl inspirovaných novelou Carmen

a) BALET

NÁZEV	UVEDENÍ, TVŮRCI	ZAJÍMAVOST
Carmen a její toreador	1845 Madrid choreografie: Marius Petipa	1. taneční ztvárnění
Carmen	1931 Moskevský umělecký balet hudba: G. Bizet choreografie: Kasjan Golejzovskij	
Zbraně a kastaněty	1939 Chicago	
Guns and Castanets	1939 USA autorka: Ruth Page	stylizováno do doby španělské občanské války
Carmen	1945 Ballet de Paris hudba: G. Bizet choreografie: Roland Petit	neobvyklé zobrazení necikánské Carmen, mimořádně úspěšný balet, zfilmováno
Carmen	1971 Stuttgart hudba: G. Bizet aranžmá: W. Fortner, W. Steinbrenner	
Carmen-Suite	1967 Velké divadlo v Moskvě choreografie: Albert Alonso, hudba: G. Bizet v úpravě Rodina Ščedrina	výrazná postava Carmen – balet byl napsán pro tanečnici Maju Pliseckayu, stal se východiskem pro mnoho dalších tanečních zpracování
Vášeň	1976 Smetanovo divadlo Praha (dnes Státní opera Praha) hudba: G. Bizet - R. Ščedrin režie a libreto: Petr Weigl choreografie: Miroslav Kůra	inspirováno Carmen-Suite
Carmen	1992 Švédsko, Cullberg Ballet hudba: G. Bizet - R. Ščedrin choreografie: Mats Ek	v roce 2008 uvedeno v Národním divadle v Praze, inspirováno Carmen-Suite
Carmen	1994 Divadlo F. X. Šaldy v Liberci hudba: G. Bizet - R. Ščedrin režie a choreografie: P. Šimek	P. Šimek vytvořil taneční zpracování Carmen již v roce 1991 pro taneční skupinu UNO
Carmen ou la tragédie de Don José	1997 Národní divadlo Praha choreografie: Alexander Schneider-Rossmay	

b) MUZIKÁL

NÁZEV	UVEDENÍ, TVŮRCI	ZAJÍMAVOST
Carmen Jones	1943 Broadway hudba: G. Bizet autor: Oscar Hammerstein	přeprogramování Bizetovy hudby do jazzu, odehrává se v černošském prostředí, zfilmováno
Carmen	2003 Divadlo Na Fidlovačce hudba: Ondřej Brousek libreto: Juraj Deák, Klára Špičková	
Carmen	2008 Hudební divadlo Karlín Hudba: Frank Wildhorn Libreto: Norman Allen	

c) ČINOHRA

NÁZEV	UVEDENÍ, TVŮRCI	ZAJÍMAVOST
Carmen nejen podle Bizeta	1966 Divadlo Ypsilon	1968 filmový o inscenaci Evalda Schorma
Carmen Crazy	1993 Naivní divadlo v Liberci, spolek mimů Cvoci	v představení chybí Carmen, na jevišti se objevují jen don José a Escamillo
Nová Carmen – podle života a divadelního, románového, archeologického a akademického díla Prospera Mériméa a jeho dvojníků	1993 Paříž autor: Louise Doutreligne	snaha o rehabilitaci původní Carmen z Mériméovy novely
Carmen - Opera podle Fagi	2012 Divadlo Zlín	příběh Carmen odehrávající se v jídelně

d) FILM

NÁZEV	UVEDENÍ, TVŮRCI	ZAJÍMAVOST
Carmen	1915 USA autoři: Cecile B. DeMill, Raoul Walsh	filmové zpracování opery
Burlesque on Carmen	1915 USA režie: Charlie Chaplin	role dona Josého: Ch. Chaplin parodie na americké velkofilmové
Carmen	1918 Německo režie: Ernst Lubitsche	němý film zpracovávající 3. kapitolu Mériméovy novely

Carmen	1926 Francie režie: Jacques Feyder	
Carmen (česky: Žena s ďáblem v těle)	1927 USA Raoul Walsh	
Carmen	1943 Francie, Itálie režie: Christian-Jaque	hudební film podle novely P. Mériméeho a s hudbou G. Bizeta, roli dona Josého hraje Jean Marais
The loves of Carmen	1948 USA režie: Charles Vidor	původní hudební doprovod neinspirovaný Bizetem
Carmen Jones	1954 USA režie: Otto Preminger	filmová verze muzikálu
Černý trikot	1960 Francie režie: Terence Young	baletní zpracování příběhu v poslední povídce
Carmen	1983 Španělsko režie: Carlos Saura	kultovní filmové zpracování, kombinace Bizetovy hudby a flamenca, milostný příběh odehrávající se během nacvičování tanečního představení Carmen
Carmen	1983 Francie, Itálie režie: Francesco Rosi	slavné operní zpracování v hlavních rolích Julia Migenes a Plácido Domingo
Prénom Carmen	1983 Francie režie: Jean-Luc Godard	příběh je zasazen do současnosti, Carmen patří do gangsterské party a její přítel Joseph je policista
Tragédie Carmen	1983 Francie, Velká Británie, NDR režie : Peter Brook	alternativní taneční zpracování
Carmen on Ice	1991 SRN režie : Horant H. Hohlfeld	krasobruslařská revue s olympijskou vítězkou Katarinou Witt v roli Carmen
Carmen z Khayelitshe	2005 JAR režie : Mark Dornford-May	aktualizovaný příběh zasazený do současnosti do prostředí jihoafrického černošského sídliště

Zdroje:

GREMLICOVÁ, Dorota: *Carmen v Jevištním choreografickém zpracování*. In: SCHNEIDER-ROSSMY, Alexander: *Carmen ou la tragédie de Don José* [autoři předlohy Mérimée Prosper, Georges Bizet]; [divadelní program]; [příprava programu a redakce Dana Flídrová, Mahulena Křenková]. Praha: Národní divadlo, 1997. ISBN 80-85921-36-7.

JAROŠ, Jan: *Inspirace: Carmen*. In: SCHNEIDER-ROSSMY, Alexander: *Carmen ou la tragédie de Don José* [autoři předlohy Mérimée Prosper, Georges Bizet]; [divadelní program]; [příprava programu a redakce Dana Flídrová, Mahulena Křenková]. Praha: Národní divadlo, 1997. ISBN 80-85921-36-7.

PETRÁŠKOVÁ, Eva: *Fenomén Carmen*. In: BIZET, Georges. *Carmen: opera o třech dějstvích (čtyřech obrazech)*; libreto podle stejnojmenné novely Prospera Mériméea napsali Henri Meilhac, Ludovic Halévy; [divadelní program]; [program připravil: Jan Panenka]. Praha: Národní divadlo, 1999. ISBN 80-85921-92-8.

Česko-Slovenská filmová databáze, dostupné z: www.csfd.cz

IMDb (Internet Movie Database), dostupné z: www.imdb.cz

Příloha č. 3

Édouard Manet – Portrét Émilie Ambre v roli Carmen (1879)

Zdroj: WikiArt, dostupné z: <http://www.wikiart.org/en/edouard-manet/portrait-of-emilie-ambre-in-role-of-carmen>

Příloha č. 4

Célestine Galli-Marié – první představitelka operní Carmen

Zdroj: Wikipedia Commons, dostupné z: http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:C%C3%A9lestine_Galli-Mari%C3%A9#/media/File:Galli-Marie_Carmen_Photo.png

Příloha č. 5

Národní divadlo Praha: **Carmen** (opera) - 16. 3. 1954 L.Hanzalíková (Mercedes), Š. Štěpánová (Carmen) M. Šubrtová (Frasquita), foto: Jaromír Svoboda

Zdroj: Archiv Národního divadla Praha, dostupné z: <http://archiv.narodni-divadlo.cz/ArchivniDokumentFotografie.aspx?ad=24717>

Příloha č. 6

Národní divadlo Praha: **Carmen** (opera) - 21. 1. 1966, Ivana Mixová (Carmen)

Zdroj: Archiv Národního divadla Praha, dostupné z: <http://archiv.narodni-divadlo.cz/ArchivniDokumentFotografie.aspx?ad=9287>

Příloha č. 7

Národní divadlo Praha: **Carmen** (balet) - 14. 6. 2008 Sylva Nečasová (Carmen), Alexander Katsapov (Don José)

Zdroj: Archiv Národního divadla Praha, dostupné z: <http://archiv.narodni-divadlo.cz/ArchivniDokumentFotografie.aspx?ad=10549>

Příloha č. 8

Národní divadlo Praha: **Carmen ou La Tragédie de Don José** (balet) - 9. 5. 1997 Tereza Podařilová (Carmen), Petr Zuska (Don José), foto: Hana Smejkalová

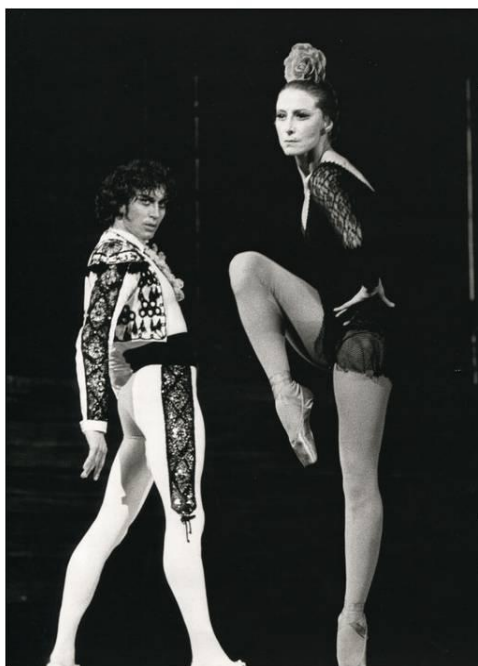
Zdroj: Archiv Národního divadla Praha, dostupné z: <http://archiv.narodni-divadlo.cz/ArchivniDokumentFotografie.aspx?ad=2133>

Příloha č. 9

Carmen Suite (balet) – Maya Plisetskaya (Carmen)

Zdroj: delcampe.net, dostupné z: <http://www.delcampe.net/page/item/id,0179170356.language,F.html>

Max. oáatine www.delcampe.net

Příloha č. 10

Hudební divadlo Karlín: **Carmen** (muzikál) – oficiální plakát 3D filmu

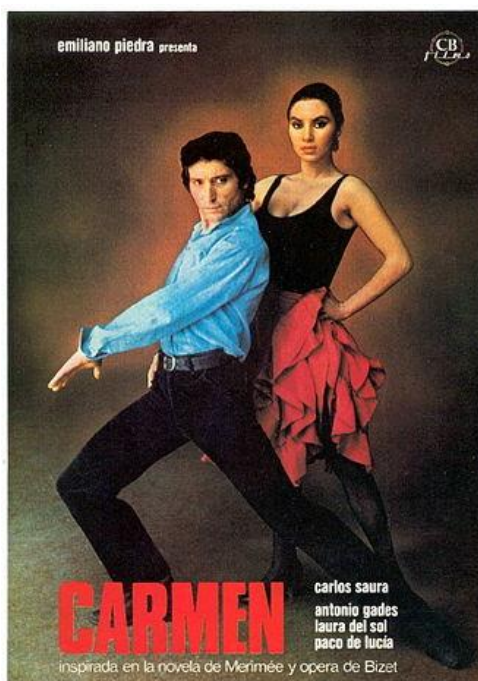
Zdroj: musical.cz, dostupné z: <http://www.musical.cz/zpravy/karlinska-carmen-zamiri-ve-3d-v-lednu-do-kin-trailer/>

Příloha č. 11

Carmen (film, režie: Carlosa Saura, Španělsko 1983) – plakát

Zdroj: Cinema of the world, dostupné z: <http://worldscinema.org/2014/09/carlos-saura-carmen-1983/>

Příloha č. 12

Carmen Jones (film, režie: Otto Preminger, USA 1954) – plakát

zdroj: 16 Stone Vintage, dostupné z: <http://16stonevintage.com/tag/pearl-bailey/>

Příloha č. 13

Carmen on Ice (film, režie: Horant H. Hohlfeld, Německo 1990)

Zdroj: Regards du sport, dostupné z: <http://www.regardsdusport-vandystadt.com/Editions-Collector-s-de-Gerard-Vandystadt-Katarina-Witt-Le-Livre.html>

